

# Vijfde Nationale SDG Rapportage

**Nederland Ontwikkelt Duurzaam**



19 mei 2021

## Inhoudsopgave

<b>DEEL A. GEZAMENLIJKE INLEIDING</b>	<b>3</b>
1. Vijf jaar SDG-uitvoering in Nederland	3
2. Nederland internationaal vergeleken	4
3. Ontwikkelingen en nieuwe initiatieven	6
4. Kansen en uitdagingen voor de toekomst	8
<b>DEEL B. RIJKSOVERHEID</b>	<b>10</b>
1. Werk, onderwijs, kansen en een sterke economie	10
2. Caribisch Nederland en de SDG's	12
3. SDG-relevant nieuw beleid	13
<b>DEEL C. DECENTRALE OVERHEDEN</b>	<b>17</b>
1. Gelijkwaardige, inclusieve samenleving	17
2. Gezonde leefomgeving en natuur	18
3. Klimaat, energie en circulaire economie	18
4. Interbestuurlijke samenwerking	19
<b>DEEL D. BEDRIJFSLEVEN EN FINANCIËLE INSTELLINGEN</b>	<b>20</b>
1. Hoe werkt het bedrijfsleven aan de SDG's?	20
2. Hoogtepunten en inspirerende voorbeelden van het afgelopen jaar	21
<b>DEEL E. MAATSCHAPPELIJK MIDDENVELD</b>	<b>23</b>
1. Cruciale periode voor het behalen van de SDG's	23
2. Het maatschappelijk middenveld en de SDG's	23
3. Tijd voor systeemverandering: maak van de SDG's een grenzeloze prioriteit	25
<b>DEEL F. KENNISINSTELLINGEN</b>	<b>26</b>
1. Middelbaar beroepsonderwijs	26
2. Hoger beroepsonderwijs en praktijkgericht onderzoek	27
3. Wetenschappelijk onderwijs en onderzoek	27
<b>DEEL G. JONGEREN</b>	<b>29</b>
1. Onderwijs voor burgers van de toekomst	29
3. Groeiende ongelijkheid tussen jongeren verscherpt door corona	30
4. De impact van corona op de (mentale) gezondheid van jongeren	30
5. Groen herstel voor een schone en leefbare wereld	30
6. Luister naar de stem van jongeren	31
<b>DEEL H. MENSENRECHTEN</b>	<b>32</b>
1. Mensenrechten in crisistijd	32
2. Waardig werk tijdens de coronacrisis	32
3. Stel mensenrechten en de SDG's samen centraal bij het herstelbeleid	34

## DEEL A. GEZAMENLIJKE INLEIDING

*Opgesteld door de Rijksoverheid, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), mede namens het Interprovinciaal Overleg (IPO) en de Unie van Waterschappen (UvW) voor de decentrale overheden, VNO-NCW, Global Compact Netwerk Nederland en MVO Nederland voor het bedrijfsleven en de financiële instellingen, Partos voor het maatschappelijk middenveld, NWO-WOTRO voor de kennisinstellingen en de Nationale Jeugdraad (NJR) voor de jongerenorganisaties.*

Het jaar waarin het vijfjarig bestaan van de Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDG's) werd gevierd was ook het jaar waarin de wereld in een zware crisis terechtkwam die de noodzaak van deze mondiale agenda extra onderstreepte. Door de pandemie werden onderlinge afhankelijkheden blootgelegd en ongelijkheden vergroot. Zichtbaar werd welke landen, groepen en sectoren het meest kwetsbaar zijn voor schokken. De urgentie van investeren in de SDG's werd daardoor onderstreept in het jaar dat VN Secretaris-Generaal Guterres het startschot gaf voor de *Decade of Action*: een oproep om duurzame oplossingen te versnellen voor de grootste uitdagingen waar de mensheid voor staat.

Nederland kon met een goede uitgangspositie op brede welvaart en de SDG's de crisis relatief goed opvangen. Maar ook hier werden de kwetsbare groepen en sectoren duidelijk. Kinderen in gezinnen met achterstanden kregen het extra moeilijk, vrouwen in essentiële beroepen hadden dubbel corvee, mensen met flexibele contracten, eenzame ouderen en jongeren kregen het zwaar, en kleine en startende ondernemers werden hard getroffen. Gelijke kansen en waardig werk bleken tijdens de crisis niet voor iedereen vanzelfsprekend te zijn. Ook in Nederland zullen de effecten van de crisis nog lang merkbaar blijven en zal extra inzet nodig zijn om de doelen in 2030 te behalen.

Wereldwijd zijn de gevolgen van de coronacrisis nog zorgelijker. Er dreigt een flinke achteruitgang op het behalen van de SDG's, vooral in lage- en middeninkomenslanden. De Wereldbank voorspelt een ongeëvenaarde toename van armoede wereldwijd met naar schatting tussen de 119 en 124 miljoen mensen die in armoede dreigen terug te vallen.<sup>1</sup> De crisis heeft op meerdere SDG's negatieve effecten, zeker op gezondheid maar ook bijvoorbeeld op onderwijs, gendergelijkheid, (huiselijk) geweld, gelijke kansen en goede voeding. Tegelijkertijd mag de aandacht niet verslappen voor de grote uitdagingen op het gebied van klimaat en biodiversiteit. Investeren in de SDG's in ontwikkelingslanden is niet alleen goed voor de mensen daar, maar ook voor onszelf.

De pandemie geeft ook betekenisvolle ervaringen. Een lichtpunt is dat we met elkaar hebben kunnen veranderen op korte termijn, omdat het nodig was. Dit geeft hoop voor onze veerkracht om ook op andere terreinen de omslag te maken die nodig is. Vooruitkijkend is er behoefte gezamenlijk te bezien hoe beter herstel eruit ziet met oog voor toekomstige generaties en zonder negatieve voetafdruk in andere landen. Hierbij inzetten op de SDG's en brede welvaart betekent dat we toekomstige crises beter kunnen voorkomen of beperken.

In deze gezamenlijke inleiding (A) wordt een algemeen beeld geschetst van hoe Nederland ervoor staat volgens recent uitgekomen rapporten, vervolgens worden belangrijke ontwikkelingen en initiatieven van het afgelopen jaar uitgelicht. Tot slot worden de belangrijkste kansen en uitdagingen voor de toekomst benoemd. In de hoofdstukken daarna volgen de reflecties van de verschillende sectoren en organisaties, te weten Rijksoverheid (B), decentrale overheden (C), bedrijfsleven en financiële instellingen (D), maatschappelijk middenveld (E), kennisinstellingen (F), jongeren (G) en het College voor de Rechten van de Mens (H). Deze geven een breed en kleurrijk beeld van hoe de SDG's in Nederland leven, hoe eraan gewerkt wordt en uiteraard ook hoe het beter kan.

### 1. Vijf jaar SDG-uitvoering in Nederland

Na vijf jaar nationale SDG-uitvoering is eind 2020 door de Rijksoverheid de balans opgemaakt. In de evaluatie die in februari 2021 door het kabinet met de Tweede Kamer is gedeeld, wordt stilgestaan bij de Nederlandse voortgang op de SDG's, het beleid dat hiervoor relevant is en de manier waarop SDG-inzet wordt aangestuurd vanuit de overheid. Twee rapporten liggen aan de evaluatie ten grondslag. Als eerst een reflectienota (CBS) waarin de Nederlandse prestatie op alle 169 subdoelen naast de beleidsinzet wordt gelegd. Ten tweede een onafhankelijke evaluatie (Transition International) met aanbevelingen om de aansturing te versterken. De meest prominente aanbeveling betreft het opstellen van een nationale SDG strategie waarin de 2030 Agenda naar Nederlandse beleidsdoelen wordt vertaald. Daarmee kan eveneens de monitoring door het CBS worden versterkt. Andere aanbevelingen richten zich op versterking van interdepartementale betrokkenheid binnen de Rijksoverheid en het versterken van het gebruik van de SDG's als toetsingskader voor het opstellen van nieuw beleid. Hieronder wordt verder ingegaan op de twee rapporten.

<sup>1</sup> [World Bank](#): Updated estimates of the impact of COVID-19 on global poverty: Looking back at 2020 and the outlook for 2021 (11 januari 2021)

## 1.1 CBS reflectienota: Vijf jaar implementatie van de SDG's in Nederland

Deze reflectienota<sup>2</sup> is gebaseerd op de data uit de SDG-dashboards van het CBS en een inventarisatie door de Rijksoverheid van het bestaande beleid dat bijdraagt aan alle 169 subdoelen van de SDG-agenda. In de reflectienota heeft het CBS de beleidsinventarisatie naast de beschikbare data op SDG indicatoren gelegd. Hiermee is een goede stap gezet om inzicht te krijgen in de inzet op de SDG's afgezet tegen de voortgang. De studie is geen beleidsevaluatie en kijkt niet naar de effecten van beleid, maar biedt een compleet overzicht waar Nederland staat op basis van feitelijke informatie. De inventarisatie laat zien dat Nederland weliswaar op vrijwel alle 169 subdoelen relevant beleid heeft, maar dat er nog geen sprake is van een consistente vertaling naar nationale beleidsdoelen. Ook is op een aantal terreinen sprake van versnippering over meerdere ministeries, waardoor soms targets onderbelicht blijven of de samenhang niet altijd zichtbaar is.

Ten opzichte van de jaarlijkse Monitor Brede Welvaart en SDG's biedt de reflectienota meer gedetailleerde inzichten door meting op het niveau van de 169 subdoelen. Net als in de Monitor wordt gekeken naar positieve en negatieve trends op indicatoren, en de positie van Nederland in EU-verband. De vraag of Nederland de doelen in 2030 behaald zal hebben wordt daarmee niet beantwoord, wel of we richting het doel bewegen. De studie constateert dat de meeste positieve trends te vinden zijn op indicatoren onder SDG's 5, 6, 7 en 8. De indicatoren waarop meer trends van het doel af bewegen zijn te vinden onder SDG's 3, 10, 14, en 15. Als we naar de EU-positie kijken zien we dat Nederland op met name SDG 7 en 13 nu wel richting het doel beweegt maar in de EU ranglijst achterloopt. Daarnaast gaat onder de samenvattende conclusies veel variatie schuil. Op het gebied van armoede bijvoorbeeld is het beeld gemengd met een aantal positieve trends (zoals daling van kinderarmoede) naast negatieve trends, zoals de toenemende armoedekloof en meer gezinnen die langdurig in armoede leven. Een ander voorbeeld: op SDG 5 (gendergelijkheid) zien we weliswaar op een meerderheid van de indicatoren positieve trends, maar stagneert de voortgang ten aanzien van vrouwen in topfuncties.<sup>3</sup> Bovendien betekent een positieve trend nog niet dat we er zijn: vrouwen verdienen in Nederland nog steeds gemiddeld 14,3% minder dan mannen.

<sup>2</sup> [CBS reflectienota: Vijf jaar implementatie SDG's in Nederland: 2016-2020](#) (15 februari 2021)

<sup>3</sup> Om deze reden heeft het kabinet besloten om het SER-advies '[Diversiteit in de top. Tijd voor versnelling](#)' integraal over te nemen, zie hiervoor de [Kamerbrief](#) met kabinetsreactie op het advies (7 februari 2020)

## 1.2. Evaluatierapport 'Meer Ambitie'

Dit rapport<sup>4</sup> opgesteld door consultancy *Transition International* vormt een onafhankelijke evaluatie over de aansturing van de SDG uitvoering in Nederland. Het rapport behandelt de vraag: in hoeverre voldoet het gekozen model van SDG aansturing zoals in beschreven in het Plan van Aanpak<sup>5</sup> uit 2016, met een licht coördinerende rol voor de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelings-samenwerking, een Nationale Coördinator (met team) en een interdepartementale werkgroep met beleids-medewerkers van de meest relevante ministeries.

Het rapport constateert dat er een mismatch bestaat tussen maatschappelijke actoren en de overheid als het gaat om ambitie ten aanzien van de SDG's. Het ontbreken van een duidelijke overkoepelende inzet vanuit de Rijksoverheid op de SDG's wordt ervaren als een gemis om tot versnelling van implementatie te komen. Teveel worden de SDG's nog gezien als een agenda voor ontwikkelingslanden, waardoor het interdepartementale eigenaarschap ontbreekt, zo stellen de evaluatoren. Het gebrek aan een duidelijke inzet op de SDG's maakt ook het vrijmaken van capaciteit binnen de Rijksoverheid lastig. Het rapport komt dan ook met de aanbeveling aan de Rijksoverheid om een breed gedragen nationale SDG strategie met doelen voor de Nederlandse context te ontwikkelen. Het (huidige) demissionaire kabinet erkent dat het Plan van Aanpak uit 2016 een lichte vorm van SDG-aansturing voorschrijft, maar laat de keuze voor eventuele versterking aan het volgende kabinet. Daarnaast concludeert het rapport dat de belegging van de nationale SDG coördinatie bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken minder effectief is en pleit ervoor om deze taak te huisvesten bij een ministerie dat zich primair bezighoudt met binnenlands beleid.

## 2. Nederland internationaal vergeleken

Jaarlijks verschijnen verschillende voortgangsrapporten, zoals de Nederlandse Monitor Brede Welvaart & SDG's van het CBS en de index rapporten van SDSN/Bertelsmann (wereldwijd) en SDSN/IEEP (Europa). Deze rapporten maken het mogelijk om de prestaties van landen met elkaar te vergelijken. Hierbij dient wel de kanttekening te worden gemaakt dat wereldwijd geen enkel land vooralsnog op koers ligt om de SDG's in 2030 volledig te behalen. Hieronder volgt een korte samenvatting van de betreffende rapporten.

<sup>4</sup> [Meer Ambitie](#) Evaluatie over de aansturing nationale SDG uitvoering (bijlage bij [Kamerbrief](#) 15 februari 2021)

<sup>5</sup> [Plan van Aanpak](#) inzake implementatie van de Duurzame Ontwikkelingsdoelen (30 september 2016)

## 2.1 CBS: Monitor Brede Welvaart & SDG's 2021

Jaarlijks publiceert het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) de SDG-voortgang middels de Monitor Brede Welvaart & SDG's<sup>6</sup> die net als deze rapportage op Verantwoordingsdag uitkomt. De Monitor van dit jaar geeft een eerste gelegenheid om de cijfers terug te zien van het coronajaar 2020 (hoewel niet op alle indicatoren al data van 2020 beschikbaar zijn). Goede scores zien we met name op SDG's 4 (onderwijs), 5 (gendergelijkheid), 9 (onderdeel duurzame bedrijvigheid), 11 (onderdeel leefomgeving), 13 (klimaatactie) en 17 (partnerschappen). Op die doelen is de trend op tenminste de helft van de indicatoren positief, dus richting het doel. Ook op SDG's 1, 2, 6, 7, 8, en 9 (onderdeel duurzame bedrijvigheid) zien we veel positieve trends en weinig negatieve trends. De doelen waar Nederland minder goed op scoort zijn evenals vorig jaar m.n. SDG 16 (onderdeel instituties), SDG 15 (biodiversiteit), SDG 11 (onderdeel wonen), SDG 9 (infrastructuur en mobiliteit) en SDG 3 (gezondheid). Opvallend is de aanzienlijk betere score op SDG 10 (onderdeel ongelijkheid en sociale samenhang) ten opzichte van vorig jaar; het onderdeel financiële houdbaarheid blijft echter kwetsbaar. Op het gebied van armoede (SDG 1) is sprake van een lichte verbetering. Echter is het aantal huishoudens dat in langdurige armoede verkeert opnieuw gestegen. In Europees perspectief scoort Nederland nog steeds hoog op armoedebestrijding en tegengaan van ongelijkheid. Ten aanzien van SDG 3 (gezondheid) zien we dat de score ten opzichte van vorig jaar weinig is veranderd met een lichte afname van negatieve trends. Wel is de ervaren gezondheid verbeterd.

## 2.2 SDSN/Bertelsmann: Sustainable Development Report 2020

Het *Sustainable Development Solutions Network* (SDSN) en de *Bertelsmann Stiftung* publiceren jaarlijks een SDG Index & Dashboard.<sup>7</sup> Het rapport geeft landen een score op afzonderlijke indicatoren waarop de gemiddelde score voor een SDG gebaseerd is. Deze score ligt tussen de 0 en de 100. 100 betekent de best haalbare score en wil zeggen dat een land op schema is om een bepaalde SDG te behalen. Volgens het 2020 rapport heeft Nederland een gemiddeld indexcijfer van 80.4. In 2020 zijn er 166 landen op deze manier getoetst en eindigde Nederland, evenals het jaar ervoor, op de 9<sup>e</sup> positie op deze wereldranglijst. De lijst wordt traditioneel aangevoerd door Scandinavische landen met Zweden aan kop. Het rapport laat zien dat Nederland een score van 100 voor SDG 1 behaalt. Dat wil zeggen dat Nederland met huidig beleid erin zal slagen ervoor te zorgen dat er in 2030 geen burgers in armoede leven. Ook heeft

Nederland een hoog indexcijfer voor SDG 3, SDG 4, SDG 9, SDG 10 en SDG 11. Daarnaast zijn er voor SDG 16 (vrede, justitie en sterke publieke diensten) vele positieve trends zichtbaar, zoals bijvoorbeeld persvrijheid en het aantal mensen dat zich veilig voelt om 's avonds in het donker op straat te zijn. De grootste uitdagingen voor Nederland zijn volgens dit rapport SDG 2, onder andere door het toenemend aantal mensen met overgewicht dat in deze index ook hieronder valt, SDG 12 door hoge consumptie, SDG 13 door energie gerelateerde CO<sub>2</sub>-uitstoot, SDG 14 door vervuiling van de zee en overbevissing en SDG 17 door een lage score op financiële openheid en belastingparadijzen; dit betreft vooral subdoel 17.14 over beleidscoherentie, dat landen vraagt om hun negatieve voetafdruk elders in de wereld te verkleinen. Het SDG Index rapport bevat ook een ranglijst van landen op basis van negatieve effecten op andere landen, de zogenoemde *spillover* effecten of voetafdruk. Op deze lijst scoort Nederland slecht, met een 159<sup>e</sup> plek van de 166 landen. Verschillen in de scores met bijvoorbeeld de CBS-Monitor kunnen voortkomen uit een verschil in gebruikte indicatoren.

## 2.3 SDSN en IEEP: Europe Sustainable Development Report 2020

Naast de wereldwijde ranglijst publiceert SDSN samen met het *Institute for European Environmental Policy* (IEEP) een eigen Europese SDG Index. De dataset voor het Europese rapport is gedetailleerder in vergelijking met de data die beschikbaar is voor het wereldwijde rapport van SDSN. Ook verschilt de indicatorenset, waardoor de positie van Nederland in dit rapport verschilt met de positie in het wereldwijde rapport. In het Europese rapport bekleedt Nederland de veertiende positie met een indexcijfer van 71.66. In 2019 stond Nederland nog op de zevende plaats met een score van 71.8. De daling betekent echter niet dat Nederland (veel) slechter op de SDG's presteert dan een jaar geleden, omdat de indicatoren en methodologie tussentijds zijn herzien. Bovendien zijn er vier extra landen in de analyse meegenomen, waarvan drie boven Nederland in de ranglijst terechtkwamen (IJsland, Zwitserland en Noorwegen). Volgens het rapport ligt Nederland voor twee SDG's op koers om in 2030 te behalen: SDG 1 en SDG 9. In het wereldwijde rapport scoorde Nederland lager op SDG 9 omdat er deels andere indicatoren zijn gebruikt, waaronder de indicator van het aantal vrouwen in de wetenschap en techniek, waar Nederland relatief laag op scoort. Verder boekt Nederland voortgang op het gebied van SDG 4 (onderwijs), SDG 6 (water en sanitatie), SDG 8 (economie en werk) en SDG 10 (tegengaan ongelijkheid). Volgens het rapport liggen de grootste uitdagingen in het behalen van de 'planeet doelen' (SDG's 13, 14 en 15). Ook op SDG 17 en SDG 2 scoort Nederland relatief laag. Ook in dit rapport staat Nederland bijna onderaan voor wat betreft *spillover* effecten op andere landen.

<sup>6</sup> De 'Monitor Brede Welvaart & SDG's 2021' verschijnt op 19 mei 2021 op de website van het CBS

<sup>7</sup> [Sustainable Development Report](#) (SDSN): Sustainable Development Goals and Covid-19 (30 juni 2020).

## 2.4 Samenvattend beeld

Ondanks verschillen in de scores op afzonderlijke SDG's zijn de rapporten het eens over de grootste uitdagingen voor Nederland, die duidelijk in de hoek liggen van de druk op de planeet. SDG's 13, 14 en 15 vragen volgens alle rapporten aandacht. Een andere consistente is de aanzienlijke negatieve voetafdruk (*spillover* effecten) van Nederland op het buitenland. Goede scores komen in alle rapporten terug op SDG's 4 (onderwijs), 6 (water en sanitatie), 8 (waardig werk en economie), en onderdelen van SDG 9 (infrastructuur en innovatie). Op het uitbannen van armoede doet Nederland het volgens de internationale rapporten goed, terwijl de Monitor ook enkele zorgpunten laat zien. Ook op het tegengaan van ongelijkheid (SDG 10) en gezondheid (SDG 3) zijn de scores niet eensluidend.

## 3. Ontwikkelingen en nieuwe initiatieven

Op 25 september 2020 was het vijf jaar geleden dat de SDG's werden aangenomen. Dat is wereldwijd en in Nederland op verschillende manieren gemarkeerd, onder andere door de SDG-vlaggenactie. Na vijf jaar inzet op de SDG's was het een belangrijk jaar om de balans op te maken, elkaar kritisch bij de les te houden, politiek te agenderen en burgers op creatieve wijze te betrekken. Gelukkig is 2020 ondanks de coronacrisis ook een productief jaar gebleken, waarin steeds meer organisaties en mensen met de 17 doelen aan de slag gingen.

### 3.1 Duurzaam herstel

Al snel na het begin van de pandemie kwam de discussie over duurzaam herstel en *Building Back Better* op gang. Veel partijen riepen op tot groen herstel met behulp van de steunmaatregelen van de overheid. De Planbureaus pleitten ervoor om al voorgenomen lange termijn doelen sneller te realiseren waardoor synergiekansen benut kunnen worden<sup>8</sup> en de Raad voor de Leefomgeving inventariseerde mogelijkheden voor groen uit de crisis investeren.<sup>9</sup> De SER geeft in het advies *Perspectief op Herstel* aan dat herstelbeleid dient te streven naar een brede welvaart met een duurzaam karakter waar iedereen van mee kan profiteren.<sup>10</sup> De *Dutch Sustainable Growth Coalition* riep samen met VNO-NCW, Global Compact Nederland, de Nederlandse Vereniging van Banken, MVO Nederland en ruim 400 ondernemers op tot groen en

inclusief herstel.<sup>11</sup> Maatschappelijke netwerken als Springtij, de Transitie motor, 170 wetenschappers en anderen publiceerden verschillende manifesten die ook hierop gericht zijn. SDG Nederland heeft de inhoud van veel van deze voorstellen samengebracht in een oproep richting het volgende Regeerakkoord. SDG Nederland en partners lanceerden eind 2020 de campagne [Duurzaam Regeerakkoord](#) met als inzet om de SDG's centraal te stellen en een actieplan op te stellen om de doelen te behalen. Inmiddels hebben duizenden organisaties en burgers het bijbehorende manifest ondertekend.

### 3.2 Brede welvaart en SDG's zoeken elkaar op

In 2020 nam de aandacht voor brede welvaart toe in samenhang met de SDG's. Op 7 december organiseerden de ministeries van Economische Zaken en Klimaat, Financiën en Buitenlandse Zaken een internationale conferentie over het integreren van brede welvaart en SDG's in de beleidscyclus.<sup>12</sup> Op basis van de ervaringen van andere landen en de inzichten van experts was een belangrijke uitkomst dat er nationale langetermijndoelen gesteld moeten worden om brede welvaart in te vullen. Naar aanleiding van een verzoek van de Tweede Kamer hebben de Planbureaus recent aangekondigd over enkele jaren te komen met een indicatorenset, waarmee over een langere termijn de brede welvaart van Nederland kan worden gemonitord. Daarmee wordt een belangrijke stap gezet in het 'beyond GDP' denken, dat ook centraal staat bij de SDG-agenda. Een duidelijke boodschap over het belang van brede welvaart en de SDG's kwam ook van het Nederlandse bedrijfsleven in de nieuwe strategie van VNO-NCW en MKB-Nederland.<sup>13</sup> De nieuwe koers reflecteert de toegenomen inzet op de SDG's in het bedrijfsleven. In de visie staat centraal dat ondernemers actief helpen met het oplossen van maatschappelijke vraagstukken en transparant zijn over hun impact op de samenleving.

### 3.3 SDG Spotlight rapport voor Nederland

In verschillende landen wordt door het maatschappelijk middenveld een alternatieve SDG-rapportage opgesteld. Deze rapporten zetten de schijnwerper op factoren die in de officiële rapportages nog te veel onderbelicht blijven. Op 1 maart lanceerde een aantal samenwerkende maatschappelijke organisaties het eerste SDG Spotlight rapport<sup>14</sup> voor Nederland, dat is geschreven als kritisch-

<sup>8</sup> Briefadvies Covid-19 Overleg Planbureaus: [Aandachtspunten voor een herstelbeleid](#) (28 mei 2020)

<sup>9</sup> Advies van de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur: [Groen uit de crisis](#) (juli 2020)

<sup>10</sup> Advies SER Denktank Coronacrisis: [Perspectief op Herstel](#) (27 januari 2020)

<sup>11</sup> Dutch Sustainable Growth Coalition (DSGC): [Green Recovery Statement](#) (juni 2020)

<sup>12</sup> [Online international conference](#): Beyond GDP: Well-being and SDGs in policy making (7 december 2020)

<sup>13</sup> [Middellangetermijnvisie VNO-NCW en MKB Nederland](#). Agenda NL 2030: Ondernemen voor brede welvaart, naar een nieuw Rijlands samenspel (februari 2021)

<sup>14</sup> [SDG Spotlight rapport](#) voor Nederland: De vrijblijvendheid voorbij (1 maart 2021)

constructieve ‘schaduwrapportage’. De focus van het rapport ligt op de inspanningen van de overheid om SDG 10 (tegenaan van ongelijkheid) en SDG 15 (behoud en versterken van biodiversiteit) zowel binnen als buiten Nederland te behalen. Nederland staat met de scores voor SDG 15 onderaan de EU-ranglijst en de trend is stilstand tot achteruitgang. Ook voor SDG 10 is de trend negatief. Het rapport analyseert wet- en regelgeving, beleid en maatregelen in relatie tot deze doelen en concludeert dat er een causaal verband is met de negatieve scores. Een deel van het beleid heeft er actief toe bijgedragen dat SDG’s 10 en 15 verder buiten beeld raken. Positieve maatregelen die aan doelbereiking kunnen bijdragen zijn te vrijblijvend van aard en daardoor onvoldoende effectief, constateren de auteurs. Het rapport roept op om te komen tot effectief en geloofwaardig beleid op beide doelen en doet daartoe aanbevelingen. Het belang van samenhang tussen inzet op biodiversiteitsherstel en het terugdringen van ongelijkheid wordt in het rapport benadrukt. Er worden ook aanbevelingen gedaan om monitoring op de trends en beleidsinzet te versterken en daarbij meer organisaties te betrekken, waaronder de planbureaus en de SDG Allianties.

### 3.4 SDG impact meten

Er is een toenemende behoefte vanuit organisaties om zicht te krijgen op de eigen bijdragen aan de realisatie van de SDG’s. Om dit te kunnen meten en hierover te kunnen rapporteren zijn er veel verschillende methoden, instrumenten en standaarden op de markt. Dat maakt het voor organisaties soms lastig om te beginnen en het juiste instrument te kiezen. Daarnaast leidt deze verscheidenheid ertoe dat de data die organisaties genereren bij het meten vaak niet goed vergelijkbaar is. Daarom gaven de ministeries van Economische Zaken en Klimaat, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Buitenlandse Zaken de opdracht aan consultancybureau PwC om onderzoek te doen naar het meet- en rapportagelandschap. Het resulteerde in een rapport over het eenduidiger meten en rapporteren van SDG-impact voor bedrijven en gemeenten<sup>15</sup>. Het rapport doet aanbevelingen over de mate van harmonisatie van instrumenten en methoden die nodig zijn om de SDG-impactdata van organisaties vergelijkbaar te maken.

### 3.5 Jongeren essentieel voor behalen SDG’s

Een duurzame toekomst vraagt om intergenerationele rechtvaardigheid en dus om gelijke kansen voor jongeren om mee te praten over hun toekomst. Jongeren willen onderdeel van de oplossingen zijn; zij willen bijdragen én meepraten. De Jongeren denktank Coronacrisis en hun

advies ‘En nu... daden!’<sup>16</sup> is een belangrijke ontwikkeling en jongeren vragen om opvolging van de adviezen. In opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft de Number 5 Foundation het rapport ‘Bondgenoten in de Democratie’<sup>17</sup> uitgebracht, waarin aanbevelingen voor effectieve jongereninspraak worden gepresenteerd. Samen met bestuurders en jongeren werkt het ministerie nu aan het opzetten en versterken van initiatieven om de opgedane inzichten en aanbevelingen in de praktijk te brengen. Voorbeelden hiervan zijn: het versterken van de gemeentelijke jongereninspraak, experimenten met een innovatiefonds, en het steunen van diverse landelijke jongereninspraak-initiatieven. De start van deze pilots markeert een volgende stap in het proces om de jongereninspraak in Nederland op de lange termijn te versterken.<sup>18</sup> De Nederlandse jongeren laten ook internationaal hun stem horen: in 2020 werden voor het eerst – naast jongerenvertegenwoordigers op Duurzame Ontwikkeling, Europese Zaken en Mensenrechten en Veiligheid - ook twee jongerenvertegenwoordigers voor Biodiversiteit en Voedsel benoemd die tevens bijdroegen aan het SDG Spotlight rapport.

Het SER-jongerenplatform pleitte in 2019 al voor intergenerationele rechtvaardigheid door het invoeren van een generatietoets op wetgeving. Nadat het kabinet deze aanbeveling overnam is onder leiding van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties gestart met het uitwerken van zo’n toets. Naast een toets is ook een plan nodig, om te zorgen dat de ongelijkheid tussen deze en toekomstige generaties niet toeneemt. Daarom wordt in het Manifest voor een Duurzaam Regeerakkoord gevraagd om een SDG-plan waarin de belangen van toekomstige generaties meegewogen worden. Het Lab Toekomstige Generaties laat zien hoe de belangen van ongeboren generaties tot concrete aanbevelingen voor nu kunnen leiden, bijv. door de recente [uitspraak](#) over de waarde van water.

Ook in het onderwijs bleef de aandacht voor de SDG’s ondanks corona toenemen. De MBO Raad ondertekende in 2020 namens alle mbo-opleidingen het *SDG Charter*. Bijna de helft van alle mbo-opleidingen in Nederland deed in 2020 mee aan de *SustainaBUL* ranking en liet zien hoe zij de SDG’s als richtsnoer gebruiken in onderwijs, praktijk en bedrijfsvoering. Ook de hogescholen boekten voortgang door uitwerking van het hbo SDG-Plan en SDG-competentieontwikkeling in het onderwijs en onderzoek.

<sup>15</sup> [Onderzoeksrapport](#): Eenduidiger meten en rapporteren van SDG-impact voor bedrijven en gemeenten (15 december 2020)

<sup>16</sup> SER-advies Jongeren Denktank Coronacrisis: [En nu... daden!](#) (d.d. januari 2021)

<sup>17</sup> Number 5 Foundation (in opdracht van BZK): [Bondgenoten in de Democratie](#) (d.d. 3 maart 2021)

<sup>18</sup> [Kamerbrief](#) over beter betrekken van jongeren bij democratie (d.d. 10 maart 2021)

Het afgelopen jaar zijn in het hbo vijf *Centres of Expertise* opgericht met een SDG focus. De Vereniging van Universiteiten (VSNU) maakte de activiteiten van universiteiten rondom de SDG's zichtbaar door een maandelijks online magazine waarin steeds een andere SDG werd uitgelicht; het gebundelde e-zine werd aangeboden aan minister Kaag.

*Met het SER Jongerenplatform wil de SER zoveel mogelijk jongeren actief betrekken bij het werk van de SER. Het platform geeft gevraagd en ongevraagd advies over actuele thema's. Bijvoorbeeld eind 2019 op het SER-Advies over IMVO en de SDG's.<sup>19</sup> Het SER Jongerenplatform brengt eigen adviezen uit over onderwerpen die jongeren raken. Samen met Denktank-Y vormt het SER Jongerenplatform de Jongeren Denktank Coronacrisis (JDC), die de problemen op het gebied van onderwijs, werk, wonen en klimaat onderzocht en adviezen aan het kabinet geeft. Door de betrokkenheid van jongeren bij het werk van de SER wordt nieuw beleid toekomstbestendig en worden onderwerpen die jongeren raken en een direct verband hebben met de SDG's, zoals onderwijs, werk, diversiteit en klimaat, nadrukkelijk op de agenda gezet.*

### 3.6 Concrete actie met de SDG Routekaart

De nieuwe [SDG Routekaart](#) van SDG-Nederland is tijdens SDG Action Day (25 september) aangeboden aan Staatssecretaris Stientje van Veldhoven. De routekaart geeft de belangrijkste acties die verschillende SDG's dichterbij brengen op weg naar 2020, 2025 en 2030. De acties komen voort uit de plannen van de 17 nationale SDG Allianties die zich richten op concrete stappen, zowel 'low hanging fruit' als langere termijn 'moonshots'. De Routekaart vormt een aanvulling op wat in Nederland al gebeurt (onder meer de klimaat- en energieakkoorden, de circulaire economie en kringlooplandbouw en de *Green Deals*) en wordt elk jaar aangescherpt en aangevuld. Het doel is dat de Routekaart uiteindelijk opgaat in een kabinetsbreed plan voor de SDG's.

### 3.7 Vlaggenactie en gemeenten voor Global Goals

Op SDG Action Day is in heel Nederland door een veelheid aan organisaties de SDG-vlag gehesen op initiatief van de VNG, Global Compact Nederland, SDG Nederland en de Rijksoverheid. Decentrale overheden, bedrijven, scholen, NGO's, ministeries, Nederlandse ambassades wereldwijd en andere organisaties hesen allemaal de SDG-vlag en deelden dat op sociale media. De hashtag #samenvoordeSDGs of #togetherfortheSDGs was zelfs *rending* op Twitter die dag. Ook op lokaal niveau spelen de SDG's een belangrijke rol bij bewustwording, het betrekken van burgers bij beleid en het

vormgeven van transities. Zo groeide in 2020 het aantal [Global Goals Gemeenten](#) naar 100, bijna een derde van alle gemeenten. Rotterdam en Teylingen maakten de 100 rond.

## 4. Kansen en uitdagingen voor de toekomst

### 4.1 SDG's als kompas voor duurzaam herstel

Hoewel sectoren de crisis verschillend hebben ervaren, blijkt uit de hoofdstukken in deze rapportage eensgezindheid dat de SDG's nu belangrijker zijn dan ooit. Wat het meest opvalt is de energie en inzet waarmee is doorgewerkt, ondanks de crisis. In het bedrijfsleven zetten ondernemers door en zegt 66% van de geconsulteerde bedrijven extra op de SDG's te hebben ingezet. Ook veel gemeenten omarmden de SDG's in dit lastige jaar als perspectief om duurzaam uit de crisis te komen. De NGO-sector geeft aan dat, naast herstelinvesteringen, het van groot belang is te werken aan veerkrachtige, duurzame, inclusieve samenlevingen. Ook de jongeren zijn duidelijk: de coronageneratie mag geen verloren generatie worden. *Leave No One Behind* is niet voor niets het motto van de SDG's. Opgelopen achterstanden en ongelijkheid zijn in een later stadium nooit zo effectief te bestrijden als nu.

Het College voor de Rechten van de Mens wijst op de economische en sociale mensenrechten die vereisen dat de overheid maatregelen neemt zodat mensen in de meest kwetsbare situaties niet het hardst getroffen worden. Bij het formuleren en uitvoeren van de herstelmaatregelen dienen de mensenrechten samen met de SDG's als uitgangspunt genomen te worden, zodat mensen die in een kwetsbare situatie zitten gelijke kansen krijgen om uit de crisis te komen en minder risico lopen om langdurig op achterstand te raken. De sectoren zijn het eens dat de SDG's het kompas zijn voor een duurzaam herstel uit de crisis. Dit sluit aan bij de toenemende erkenning dat welvaart afgemeten moet worden aan meer dan het Bruto Nationaal Product alleen. Een nationale SDG- en brede welvaartstrategie kan de gezamenlijke, lange termijn inzet vormgeven en een platform bieden om de handen ineen te slaan.

### 4.2 Slim investeren in meerdere doelen tegelijk

De SDG's blijven het instrument bij uitstek om samenhang te brengen in de aanpak van de ingewikkelde en vaak overlappende uitdagingen van deze tijd. Juist de samenhang tussen doelen maakt de inzet effectief. Het behalen van één doel ten koste van een ander leidt niet tot een duurzaam resultaat. Veel organisaties laten al zien hoe zij meerdere doelen tegelijk proberen te ondersteunen. In hoofdstuk D zegt één van de bedrijven daarover: "We hebben een visie nodig waarin actief gestuurd wordt op de interacties tussen

<sup>19</sup> SER-advies: [Kansen pakken en risico's beheersen](#) (d.d. 18 oktober 2019)



de SDG's. Dit met als doel om de kans dat meerdere SDG's elkaar versterken te vergroten, en tegelijkertijd de kans op *trade-offs* tussen SDG's te verkleinen." Ook vanuit de maatschappelijke organisaties wordt aangedrongen op integraal beleid wat ministerie-overstijgend is. NGO's en jongeren vragen om heldere toetsing van beleidsinitiatieven en herstelbeleid aan de SDG's, juist om meerdere grote uitdagingen op het netvlies te houden. Ook de SER kan een belangrijke bijdrage leveren aan toetsing van beleid aan de SDG's. Als in adviesaanvragen expliciet gevraagd wordt aandacht te besteden aan de SDG's kunnen deze worden meegenomen in het advies. Daarmee kan de SER de effecten op verschillende doelen bezien en adviseren over samenhang en effectieve actie om de doelen dichterbij te brengen. Het Integraal Afwegingskader voor beleid en wetgeving (IAK), waarin de SDG's geïntegreerd zijn, wordt vaak als relevant instrument voor het toetsen van beleid en regelgeving op SDG-effecten genoemd. Zichtbare en tijdige toepassing van het IAK, ook op SDG-onderdelen, blijft echter een uitdaging. Er wordt daarom momenteel binnen de Rijksoverheid gewerkt aan het bevorderen en het verbeteren van het IAK via de operatie Inzicht in Kwaliteit.<sup>20</sup>

#### 4.3 SDG impact in kaart brengen en versterken

Steeds meer bedrijven, gemeentes, en andere organisaties denken na over hun rol t.a.v. een toekomstbestendige economie en samenleving. De wil om positief bij te dragen groeit en sluit aan bij toenemende verwachtingen wereldwijd dat bedrijven leiderschap tonen t.a.v. maatschappelijke uitdagingen.<sup>21</sup> Organisaties omarmen daarbij vaak de SDG's, omdat deze een heldere, omvattende *to-do* lijst bieden. Tegelijkertijd groeit ook de behoefte aan duidelijkheid over de stappen die nodig zijn om de SDG's in te bedden in de kern van de organisatie. Ook vragen organisaties hoe zij het beste hun SDG-impact kunnen meten. Met behulp van het eerdergenoemde rapport van PwC over SDG-impact meting zal komend jaar door verschillende partijen worden samengewerkt aan manieren om SDG-impact-meting voor organisaties makkelijker toegankelijk en eenduidiger te maken.

#### 4.4 Wereldwijde uitdagingen verbinden met binnenlandse inzet

De SDG-agenda vormt zowel een nationale als een internationale opdracht. Belangrijk is dat tussen die twee velden steeds de verbinding gelegd wordt. Mondiale uitdagingen vragen om een nationale inzet en nationale inzet kan bijdragen aan internationale partnerschappen. In 2020 werd door verschillende experts het belang van die verbinding onderstreept. Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) deed dat door de urgentie van vijf recente mondiale milieuverkenningen te vertalen naar nationale beleidsadviezen voor Nederland.<sup>22</sup> Het PBL adviseert een actiever gebruik van de SDG's en het brede welvaartsbegrip om de transitieagenda's effectiever te maken, samenhang tussen de agenda's en met andere beleidsdoelen te versterken, en ze nadrukkelijker te laten bijdragen aan de realisatie van mondiale doelen. Een ander voorbeeld is de Nederlandse lancering van het *UNDP Human Development Report 2020*.<sup>23</sup> De indringende boodschap van het rapport is dat de druk van de mens op de planeet de menselijke ontwikkeling begint tegen te werken. Menselijke ontwikkeling wordt voortaan daarom gemeten in samenhang met de voetafdruk van een land op de planeet. Op 12 februari 2021 werd dit rapport in Nederland gepresenteerd door het ministerie van Buitenlandse Zaken samen met SDG Nederland om ook de relevantie voor Nederland te benadrukken.

<sup>20</sup> [Plan van Aanpak](#) herziening Integraal Afwegingskader voor beleid en regelgeving (IAK) als bijlage bij de [Kamerbrief](#) over de vierde voortgangsrapportage operatie Inzicht in Kwaliteit (10 maart 2021)

<sup>21</sup> Volgens de wereldwijde [Edelmann Trust Barometer](#) 2021 verwacht 86% van respondenten dat CEO's van bedrijven leiderschap tonen t.a.v. maatschappelijke issues.

<sup>22</sup> Planbureau voor de Leefomgeving (PBL): [Inzichten uit mondiale milieuverkenningen](#) (september 2020)

<sup>23</sup> UNDP: [Human Development Report – The Next Frontier: Human Development and the Anthropocene](#) (2020)

## DEEL B. RIJKSOVERHEID

Het afgelopen crisisjaar was voor iedereen uitdagend. Er is veel gevraagd van mensen en organisaties. De Monitor Brede Welvaart en SDG's van vorig jaar toonde een stevige uitgangspositie voor Nederland op belangrijke punten als tevredenheid met het leven, stevige overheidsfinanciën, vertrouwen in instituties en de medemens, regelmatige sociale contacten, digitalisering en vaardigheden, een goed werkend zorgsysteem en de nodige kennis en expertise.

Niettemin bleken ook groepen mensen en sectoren kwetsbaar. De overheid heeft veel kunnen doen om de eerste schokken van de crisis op te vangen, maar door de lange duur kwamen verschillende SDG's onder druk te staan, zoals het onderwijs, banen voor jongeren en mensen met flexibele contracten en uiteraard de gezondheidszorg. Het is belangrijk deze ervaringen mee te nemen in het herstel uit de crisis. Voor een lange termijn herstelstrategie worden dialogen georganiseerd met de samenleving om te bepalen waar accenten moeten liggen.

In dit hoofdstuk van de Rijksoverheid worden elk jaar verschillende SDG's uitgelicht. Dit jaar is gekozen voor SDG 8 (economie en werk) in combinatie met SDG 10 (tegenaan van ongelijkheid) en SDG 4 (onderwijs), juist omdat hierop de effecten van de crisis in een vroeg stadium al duidelijk werden. Daarnaast wordt aangegeven hoe de SDG's relevant zijn voor de bijzondere gemeenten van Caribisch Nederland (Bonaire, St. Eustatius en Saba). Tot slot wordt een overzicht gegeven van het vorig jaar nieuw ingezette beleid met SDG relevantie.

### 1. Werk, onderwijs, kansen en een sterke economie

Vanaf het moment dat de eerste *lockdown* werd afgekondigd, was evident dat de situatie vroeg om sterk overheidsingrijpen. Niet alleen vanwege de volksgezondheid, maar ook om de sociaaleconomische gevolgen het hoofd te bieden. De prioriteit voor de korte termijn lag bij het creëren van stabiliteit. In de afgelopen tijd is daar een prioriteit bij gekomen: niemand achter te laten, in lijn met het *Leave No One Behind* principe van de SDG's. Daarmee ondersteunt de inzet van de overheid op een brede set SDG's het tegengaan van ongelijkheid om achteruitgang door de crisis zoveel mogelijk te voorkomen. In dit onderdeel bezien we vanuit het perspectief van de Rijksoverheid de crisis en ingezet beleid voor de doelen die te maken hebben met werk, onderwijs, kansen en een sterke economie (SDG's 1, 4, 8 en 10). Juist op deze thema's heeft de crisis veel zaken scherper op het netvlies gezet die voor beter herstel van belang zijn.

#### 1.1 Meebewegen én koers uitzetten voor herstel

Sinds de start van de crisis zet de overheid zich onverminderd in om baanbehoud en bedrijvigheid te ondersteunen met omvangrijke steun- en herstelpakketten waaronder de nieuwe regelingen NOW, Tozo, TVL, TOGS en TONK.<sup>24</sup> Waar nodig zijn deze verlengd, uitgebreid en ruimhartiger opengesteld. Zolang de onzekerheid voortduurt, ademt dit pakket mee met de economische omstandigheden en leidt het automatisch tot meer steun voor ondernemers die omzetverlies lijden.

Het kabinet heeft veel geïnvesteerd in het op gang houden van de economie. Ondernemers kunnen met de NOW-regeling een deel van hun loonkosten vergoed krijgen bij een omzetverlies van tenminste 20%. Ondernemers uit het midden- en kleinbedrijf (MKB) en zelfstandigen kunnen een beroep doen op de TVL bij meer dan 30% omzetverlies. Zelfstandigen kunnen aanspraak maken op de Tozo, die voorziet in een aanvullende uitkering voor levensonderhoud als het inkomen tot onder het sociaal minimum daalt en in een lening voor bedrijfskapitaal om liquiditeitsproblemen op te vangen. Naast deze drie regelingen biedt de overheid ondernemers uitstel voor belastingen en is een terugbetalingsregeling in het leven geroepen. Dit generieke pakket is aangevuld met specifieke steun voor onder andere de sport- en de cultuursector, een vergoeding van de kosten van ongebruikte voorraden en een nieuwe regeling voor starters. Ook zijn er diverse flankerende maatregelen getroffen, zoals een versoepeld beleid bij saneringsverzoeken van ondernemers. Begin dit jaar is de noodmaatregel van start gegaan voor huishoudens die door omstandigheden in ernstige financiële problemen dreigen te komen, de TONK-regeling.

Nederland had een goede uitgangspositie voor de crisis. Na jaren van hoogconjunctuur waren er meer mensen aan het werk dan ooit en de werkloosheid was op het laagste punt na 2002 beland. Met behulp van deze maatregelen, in combinatie met een sterk herstel van de economie in het derde kwartaal van 2020, is de stijging van de werkloosheid vooralsnog beperkt gebleven met in januari 2021 een percentage van 3,6% ten opzichte van 3,0% in dezelfde maand een jaar geleden. Kanttekening hierbij is dat het voorlopig onzeker blijft wat de veerkracht van ondernemingen zal blijken te zijn als de samenleving zich weer openstelt. Uitgaande van de ramingen zal de

<sup>24</sup> NOW-regeling: tijdelijke Noodmaatregel Overbrugging Werkgelegenheid, Tozo: Tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandige ondernemers, TVL: Tegemoetkoming Vaste Lasten, TOGS: Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19, TONK: Tijdelijke ondersteuning Noodzakelijke Kosten

werkloosheid verder oplopen. Te verwachten is dat Nederland langere tijd de impact van de crisis zal ervaren met een oplopende staatsschuld, een hogere werkloosheid en een wereldwijde, mogelijk langdurige, economische recessie.

Op de arbeidsmarkt dreigt een tweedeling te ontstaan tussen mensen die hun baan behouden en de groepen die kwetsbaar zijn op het gebied van werk, inkomen en participatiemogelijkheden. Vooral jongeren, flexwerkers en zzp-ers worden hard geraakt door de coronacrisis. Het beeld is dat de kwetsbaarheden die bij deze groepen bekend waren, zijn uitgediept tijdens de crisis. Het is nog de vraag of zij voldoende zullen meeprofiteren als de economie weer aantrekt. Werkloosheid vormt ook een risico voor ouderen, die als zij een baan verliezen lastig weer aan het werk komen. Voor zzp-ers en flexwerkers wordt nieuw beleid uitgewerkt dat een antwoord moet bieden op onderliggende structurele problemen zoals gebrekkige bescherming en onwenselijke concurrentie op arbeidsvoorwaarden, die tijdens de coronacrisis nog nadrukkelijk naar voren zijn gekomen. Zo wordt gewerkt aan de invoering van een verplichte collectieve arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen en wordt de zelfstandigenaftrek in stappen verlaagd. Om opdrachtgevers meer inzicht en waar mogelijk zekerheid te geven over de aard van de arbeidsrelatie met zelfstandigen, is in januari dit jaar een pilot met een webmodule van start gegaan. Het kabinet is bovendien gestart met een onderzoek hoe de rechtspositie van platformwerkers kan worden versterkt.

## 1.2 Intensivering armoede- en schuldenaanpak

De armoede en schuldenproblematiek was al voor 2020 een urgent maatschappelijk probleem (SDG 1).<sup>25</sup> De verwachting dat armoede en problematische schulden voor ondernemers, jongeren, zzp-ers en flexwerkers verder zullen toenemen mét het risico van sociale uitsluiting, is zorgwekkend en heeft tevens een vertragende werking op het behalen van SDG 10 (tegengaan ongelijkheid). Het kabinet heeft tevens in het najaar van 2020 146 miljoen euro extra vrijgemaakt voor intensivering van de armoede- en schuldenaanpak. Het geld gaat voor een belangrijk deel naar gemeenten om snel en gericht hulp te bieden aan de verwachte toestroom van hulpvragen en het verlenen van bijzondere bijstand. Een deel gaat naar nieuwe projecten en er wordt een Waarborgfonds opgericht om problematische schulden sneller te kunnen afwikkelen. Met deze

maatregelen bouwen gemeenten, betrokken organisaties en het Rijk voort op stappen die zijn ingezet in het kader van de Brede Schuldenaanpak<sup>26</sup> en bij de aanpak van kinderarmoede.<sup>27</sup> De intensivering van de aanpak van armoede en schulden moet er ook voor zorgen dat mensen niet te lang met hun financiële problemen blijven rondlopen. Schulden en armoede voorkomen staat voorop, en als er geldzorgen zijn is het van belang dat mensen zich vroegtijdig melden om erger te voorkomen. Medio februari is met het oog hierop een landelijke campagne 'De eerste stap helpt je verder' van start gegaan, specifiek gericht op ondernemers, jongeren, zzp-ers en flexwerkers met (dreigende) geldzorgen.

## 1.3 Duurzame inzetbaarheid

Het uitzonderlijke jaar 2020 vroeg om uitzonderlijke maatregelen van de overheid die nog steeds voortduren. Dat blijft van kracht zolang het nodig is om banen te beschermen en de economie draaiende te houden. Op de langere termijn is meer nodig. Wie kan werken, willen we (weer) aan het werk krijgen én houden. Toegang tot werk, behoud van en doorstroom naar (nieuw) werk is essentieel voor een duurzaam economisch herstel van Nederland, in lijn met SDG 8. En de economie van morgen vraagt om een andere inzet van mensen, inspelend op veranderingen op de arbeidsmarkt onder invloed van trends als globalisering, flexibilisering en vergrijzing. Zo heeft de coronacrisis tot een versnelling geleid van de digitalisering van werk. Om burgers hierop voor te bereiden, zet het kabinet in op een actief arbeidsmarktbeleid met een sterke focus op (om)scholing en ontwikkeling. Iedereen – werknemers, jongeren en zzp-ers, maar ook mensen met een arbeidsbeperking – moet de kans krijgen om vaardigheden te ontwikkelen en de eigen kansen op langdurige inzetbaarheid te vergroten. Wie daartoe minder goed in staat is, krijgt hulp. Dit beleid is complementair aan initiatieven van sociale partners om een positieve leercultuur te bevorderen.

In de huidige NOW-regeling wordt hierop geanticipeerd door aan de toekenning van steun een inspanningsverplichting voor werkgevers te verbinden. Werkgevers moeten zich inspannen om met ontslag bedreigde werknemers van werk naar werk te begeleiden en moeten werknemers stimuleren een ontwikkeladvies aan te vragen of scholing te volgen voor behoud van werk. De introductie van een persoonlijk leerbudget (het STAP-budget) in 2022 moet daarnaast iedere volwassene aanmoedigen tot om-, her- en bijscholing.

<sup>25</sup> Het CBS-onderzoek [Schuldenproblematiek in beeld](#) (17 augustus 2020) laat zien dat op 1 januari 2018 een op de twaalf huishoudens in Nederland geregistreerde problematische schulden had. Dit zijn 650.700 huishoudens. Daarnaast liepen 338.800 personen een verhoogd risico om in de schulden te raken.

<sup>26</sup> [Kamerbrief](#) Voortgang Brede Schuldenaanpak, Kamerstuk 24 515, nr. 533 (15 juni 2020)

<sup>27</sup> [Kamerbrief](#) invulling motie inzet middelen kinderarmoede, Kamerstuk 35 300 XV (6 april 2020) en [Kamerbrief](#) nadere uitwerking ambities kinderarmoede, Kamerstuk 35 300 IV, G (9 april 2020)

De regering heeft bovendien twee beleidsmaatregelen voorgesteld om het MKB te stimuleren meer te investeren in onderwijs en opleiding: MKB-Idee en het zogenaamde SLIM-budget. MKB-Idee daagt ondernemers uit met ideeën te komen hoe obstakels bij het investeren in opleiding en ontwikkeling kunnen worden weggenomen. Het SLIM-budget biedt structurele financiële ondersteuning. Het is een subsidie voor werkgevers om te investeren in bijvoorbeeld loopbaan- of ontwikkelingsadvies voor hun werknemers of een opleidings- en ontwikkelingsplan voor hun bedrijf.

#### 1.4 Onderwijs en kansen

Het kabinet heeft recent besloten tot een Nationaal Programma Onderwijs (SDG 4). Het doel hiervan is om leerlingen en studenten te helpen hun talenten tot bloei te brengen, ondanks de coronacrisis en de gevolgen daarvan voor het onderwijs. Via het Nationaal Programma Onderwijs wordt de komende twee en een half jaar € 8,5 miljard extra geïnvesteerd in het gehele onderwijs, van het funderend onderwijs tot en met het hoger onderwijs. Veel leerlingen en studenten hebben in het vorige en huidige school-, cursus- en collegejaar leervertraging en leerachterstanden opgelopen, vaak ook fors. Ook het mentale welbevinden en de sociale ontwikkeling heeft bij veel leerlingen en studenten te lijden (gehad) van de situatie. Ten slotte hebben de schoolsluitingen vanwege de coronacrisis negatieve effecten op onder meer de kansengelijkheid. Het kabinet wil met dit Nationaal Programma weer perspectief bieden. Het Programma neemt stevige maatregelen om verdere vertraging en achterstanden te voorkomen en om opgelopen vertraging en achterstanden waar mogelijk zo snel mogelijk in te halen. Daarbij horen ook maatregelen om ervoor te zorgen dat interventies duurzaam effect hebben. We gaan scholen en instellingen ondersteunen en de ontwikkelingen monitoren, waardoor indien nodig snel kan worden bijgestuurd, zowel op school- en instellingsniveau als op landelijk niveau. Daarbij is bijzondere aandacht voor de leerlingen met de grootste achterstanden.

## 2. Caribisch Nederland en de SDG's

Dit hoofdstuk van de nationale SDG rapportage gaat ook in op de SDG-inspanningen in Caribisch Nederland: de bijzondere gemeenten Bonaire, Sint Eustatius Saba (BES-eilanden), zoals geadviseerd door de AIV in het rapport over de SDG's en mensenrechten en eind 2020 overgenomen door het kabinet.<sup>28</sup> Het gaat in op de sociaaleconomische, ecologische en mensenrechten dimensie.

<sup>28</sup> Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) Advies 110: [Duurzame Ontwikkelingsdoelen en Mensenrechten: een noodzakelijk verbond](#) (10 mei 2019) en [Kamerbrief](#) met kabinetsreactie op dit advies (28 december 2020).

### 2.1 Armoedebestrijding en veiligheid

Om de inzet op het verbeteren van de bestaanszekerheid van inwoners van Caribisch Nederland te onderstrepen, heeft het kabinet in 2019 een ijkpunt voor het sociaal minimum vastgesteld. Het doel is dat de kosten worden teruggebracht en de inkomens worden verhoogd, zodat alle inwoners van Caribisch Nederland in levensonderhoud kunnen voorzien. Overkoepelend is het van belang om te werken aan de economie en de arbeidsmarkt. Om de inkomenspositie van werkenden verder te verbeteren, is per 1 januari 2020 het wettelijk minimumloon op Bonaire, Sint Eustatius en Saba verhoogd met respectievelijk 5 procent, 2 procent en 5 procent bovenop de reguliere inflatiecorrectie. Mensen met kinderen profiteren daarnaast vanaf 1 januari 2020 van een verhoging van de kinderbijslag met circa \$ 20 per maand. Met de verhoging van het wettelijk minimumloon zijn de AOV<sup>29</sup>-, AWW<sup>30</sup>- en onderstandsuitkeringen evenredig verhoogd, waardoor ook de inkomenspositie van niet-werkenden en mensen die niet kunnen werken is verbeterd. Vooruitlopend op de wettelijke verankering van het stelsel voor kinderopvang in Caribisch Nederland is voor de periode 2020 – 2021 de tijdelijke subsidieregeling kinderopvang Caribisch Nederland ingesteld (Stcrt. 2020, 19876). De tijdelijke subsidieregeling is een belangrijke stap van het programma *BES(t) 4 kids* om de kinderopvang voor ouders meer toegankelijk te maken. Daarnaast hebben tijdelijke maatregelen in het kader van Covid-19 ervoor gezorgd dat de kosten voor telecom, energie en drinkwater werden verlaagd en zijn aan de openbare lichamen extra middelen beschikbaar gesteld om de gevolgen van Covid-19 voor kwetsbare mensen te verzachten. Voor het verlagen van woonlasten heeft de Rijksoverheid de verhuurderssubsidie voor de sociale huursector van de openbare lichamen overgenomen. Hierdoor hebben de openbare lichamen meer financiële ruimte gekregen om zelf maatregelen en beleid te ontwikkelen om woonlasten te laten dalen. Ook worden er sociale huurwoningen bijgebouwd. Dit beleid draagt bij aan SDG's 1, 8, 10 en 11.

Omvangrijke trajecten die de afgelopen jaren zijn afgerond in Caribisch Nederland op het gebied van veiligheid en rechtvaardigheid (SDG 16), zijn de invoering van het jeugdstrafrecht, de inwerkingtreding van de Wet Schadefonds Gewelddsmisdrijven en de overval regeling. Met het jeugdstrafrecht zijn er regelingen gekomen voor buitengerechtelijke afdoening en specifieke jeugdsancties met een duidelijke pedagogische oriëntatie. Dit sluit aan bij internationale kinderrechten. Slachtoffers van gewelddsmisdrijven op Bonaire, Sint Eustatius en Saba kunnen voortaan een beroep doen op het Schadefonds Gewelddsmisdrijven. Het Schadefonds geeft een eenmalige

<sup>29</sup> AOV: Arbeidsongeschiktheidsverzekering

<sup>30</sup> AWW: Algemene Weduwen- en Wezenwet

uitkering aan slachtoffers van geweldsmisdrijven die ernstig lichamelijk of geestelijk letsel hebben opgelopen. Een tegemoetkoming uit het Schadefonds is een erkenning van het onrecht dat hen is aangedaan en draagt bij aan herstel van vertrouwen. De overval regeling betreft een subsidie voor preventieve maatregelen tegen woning- en bedrijfsovervallen. Met deze subsidieregeling voor de burger die slachtoffer is geworden van een overval kan men zich beveiligen wat bijdraagt aan het veiligheidsgevoel van de slachtoffers en aan het voorkomen van herhaald slachtofferschap.

## 2.2 Natuur en milieu

Het Natuur- en milieubeleidsplan Caribisch Nederland 2020-2030 (NMBP) heeft als doel om de rijke natuur van Caribisch Nederland te behouden, te beschermen en op duurzame wijze te benutten. Een gezonde natuur draagt bij aan de economische ontwikkeling van de eilanden. Het plan heeft vier centrale doelen gericht op: 1) gezonde, veerkrachtige en weerbare koraalriffen, 2) het herstel en behoud van unieke habitat en soorten, 3) het duurzaam gebruik van land en 4) water voor de ontwikkeling van de lokale economie, en voorwaarden scheppen voor duurzame resultaten van natuurbeleid. Het Natuur- en milieubeleidsplan is het startpunt voor het opstellen van uitvoeringsagenda's per eiland en biedt de strategie en het kader waarmee ieder eiland, samen met het Rijk, de komende jaren aan de slag kan. Het Natuur- en milieubeleidsplan draagt bij aan SDG 6, 13, 14, 16. De lokale onderzoekers Stinapa en Stenapa/CSNI hebben in opdracht van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat eind 2020 waterkwaliteitsmetingen uitgevoerd. De coronacrisis heeft er o.a. voor gezorgd dat de toeristendruk, en daarmee ook de milieudruk op waterkwaliteit, op de BES-eilanden naar alle waarschijnlijkheid behoorlijk is afgenomen. Een unieke gelegenheid om zeewaterkwaliteitsmetingen uit te voeren, zodat deze goed vergeleken kunnen worden met situaties uit het verleden en met toekomstige metingen. De verzamelde stalen worden dit jaar geanalyseerd en dragen bij aan de nulmeting van het monitoringprogramma voor de (zee)waterkwaliteit die in het kader van het NMBP opgesteld wordt. Daarmee wordt bijgedragen aan SDG 14.

## 2.3 Mensenrechten

De meeste mensenrechtenverdragen gelden zowel in het Europese als het Caribische deel van Nederland. In 2019 heeft het kabinet toegezegd dat mensenrechtenverdragen die in de toekomst door het Koninkrijk worden aangegaan zowel in het Europese als Caribische deel zullen gelden. Vanwege bijzondere omstandigheden waardoor Caribisch Nederland zich wezenlijk onderscheidt van Europees Nederland, bijvoorbeeld door de geografische ligging en economische en sociale omstandigheden (art. 132a lid 4 van de Grondwet), wordt wel ruimte gelaten voor verschillen

tussen beide delen van Nederland in de implementatie van mensenrechtenverdragen. In het Nationaal Actieplan Mensenrechten 2020 zijn diverse acties opgenomen voor het bevorderen van de mensenrechtensituatie in het Caribische deel van Nederland. Zo wordt er gewerkt aan het opzetten van een *jobcenter* op Bonaire, zullen er extra sociale huurwoningen worden gerealiseerd op Bonaire, St. Eustatius en Saba, zal de basisadministratie van St. Eustatius worden opgeschoond en wordt er bekeken of het wenselijk is om de Algemene wet gelijke behandeling in te voeren in het Caribische deel van Nederland.

## 3. SDG-relevant nieuw beleid

In mei 2020 is door het kabinet toegezegd dat voortaan zal worden aangegeven aan welke SDG's nieuw voorgesteld beleid bijdraagt, conform de motie Van den Hul.<sup>31</sup> Het afgelopen jaar zijn verschillende grote beleidsinitiatieven tot stand gekomen die bijdragen aan het behalen van de SDG's. Een goed voorbeeld daarvan vormt het Milieubeleidskader, dat expliciet maakt aan welke SDG's verschillende elementen van het kader bijdragen. In de vertaling naar het Nationaal Milieuprogramma zal die verbinding met de SDG's eveneens gemaakt worden en zal gekeken worden of en hoe SDG-doelen als uitgangspunt kunnen dienen voor nieuwe (meetbare) milieudoelen. Een ander goed voorbeeld is het nieuwe Nationaal Actieplan 1325 over de betrokkenheid van vrouwen bij vrede en veiligheid en waarbij de link met SDG's 5.2 en 16 wordt gelegd (zie tekstkader). Ook de visie op de toekomst van de industrie maakt de verbinding met de SDG's expliciet. Onderstaande tabel geeft een overzicht van alle grote SDG-relevante beleidsinitiatieven die het afgelopen jaar zijn ingezet.

<sup>31</sup> [Motie](#) van het lid Van den Hul c.s. over de koppeling van beleid en SDG's inzichtelijk maken (28 november 2019) en toezegging in de [Kamerbrief](#) met kabinetsreactie op de Monitor Brede Welvaart en SDG's 2020 (20 mei 2020).

Beleidsstuk	Doel	Partners	SDG-relevantie
<a href="#">Het Vierde Nationaal Actieplan 1325</a>	5 doelen op het gebied van vrouwen, vrede en veiligheid (zie kader)	4 ministeries en het maatschappelijk middenveld o.l.v. genderplatform WO=MEN	SDG's 5, 10 en 16
<a href="#">Nationale omgevingsvisie</a>	Een langetermijnvisie op de toekomst en de ontwikkeling van de leefomgeving in Nederland.	Rijksoverheid in afstemming met andere overheden en maatschappelijke partijen.	Raakvlakken met landbouw (SDG 2), drinkwatervoorziening (SDG 6), energie (SDG 7), infrastructuur (SDG 9), steden (SDG 11), circulaire economie (SDG 12), klimaatactie (SDG 13) en biodiversiteit/leven op land (SDG 15).
<a href="#">Programma Versterken Biodiversiteit</a>	Het programma Versterken Biodiversiteit is een interdepartementale samenwerking die vervolgstappen gaat identificeren en implementeren om een maatschappelijke en economische transformatie gericht op biodiversiteitsherstel teweeg te brengen. Daarmee wordt in 2050 de Nederlandse ecologische voetafdruk gehalveerd en een volledig doelbereik van de Vogel- en Habitatrichtlijn gerealiseerd.	Verschillende departementen van de Rijksoverheid, Deltaplan Biodiversiteitsherstel.	Focus op leven in water en op land (SDG 14 en 15), en het aangaan van partnerschappen om doelen te halen (SDG 17). Er zijn raakvlakken met gezondheid en welzijn (SDG 3), duurzame energie, economie en steden (SDG 7, 8 11), klimaatactie (SDG 13), en met industrie, infrastructuur en innovatie (SDG 9).
<a href="#">Bossenstrategie</a>	In het Klimaatakkoord is afgesproken dat de Rijksoverheid en de provincies samen een Bossenstrategie opstellen. In deze strategie benoemen de Rijksoverheid en de provincies gezamenlijk ambities (10% meer bos in 2030) en doelen voor bossen in Nederland, en wordt in beeld gebracht op welke wijze deze ambities vorm kunnen krijgen.	Rijksoverheid en provincies (beleidsvoornemen). Uitwerking met andere overheden en maatschappelijke partners.	Focus op SDG 13 (klimaatactie) en SDG 15 (leven op land)
<a href="#">Schone Lucht Akkoord</a>	36 gemeenten, 9 provincies en het Rijk hebben gezamenlijke ambitie om de luchtkwaliteit permanent te verbeteren en voor 2030 minimaal 50% gezondheidswinst te realiseren.	Rijksoverheid in afstemming met andere overheden (provincies en gemeenten).	Focus op gezondheid en welzijn (SDG 3) maar draagt ook bij aan duurzame steden (SDG 11) en klimaatactie (SDG 13).
<a href="#">Aanvullend geboorteverlof voor partners</a>	Vanaf 1 juli 2020 is er aanvullend geboorteverlof voor partners bijgekomen. Zij kunnen nu maximaal 5 weken aanvullend geboorteverlof opnemen met behoud van circa 70% van het salaris.	Rijksoverheid in afstemming met sociale partners	SDG 5: gendergelijkheid (m.n. SDG 5.4: gedeelde verantwoordelijkheden binnen het gezin)
<a href="#">Intensivering armoede- en schuldenaanpak</a>	€ 146 miljoen extra middelen vrijgemaakt voor het tegengaan van armoede en probleemschulden (in aanvulling op het lopende beleid Brede Schuldenaanpak en de afspraken voor versnelling hiervan).	Rijk, gemeenten, wetenschap, partijen betrokken bij de armoede- en schuldenaanpak	SDG 1 (armoede), SDG 10 (vermindere ongelijkheid)
<a href="#">Verhoging kindbedrag vanaf 3e kind</a>	Het kindgebonden budget is vanaf 2021 met €150 miljoen geïntensiveerd om risico op armoede onder kinderen tegen te gaan. Vanaf het derde kind vindt verhoging van het kindbedrag plaats.	Rijksoverheid	SDG 1 (armoede), SDG 10 (vermindere ongelijkheid)
<a href="#">Wet Arbeidsmarkt in balans</a>	Wet om de kloof tussen arbeidsvoorwaarden en rechten in vaste contracten en flexibele contracten kleiner te maken. Oproepkrachten en payrollwerknemers hebben daardoor bijvoorbeeld meer zekerheid gekregen.		SDG 8 (waardig werk) en SDG 10 (teggengaan van ongelijkheid)

<a href="#">Programma Leven Lang Ontwikkelen - SLIM regeling</a>	Met de SLIM-regeling kunnen het MKB en grootbedrijven uit landbouw, horeca en recreatie subsidie krijgen voor initiatieven gericht op leren en ontwikkelen van hun personeel.		SDG 8 (waardig werk), SDG 4 (onderwijs)
<a href="#">Aanpak bescherming arbeidsmigranten</a>	Maatregelen om de positie van arbeidsmigranten te verbeteren, door de uitzendsector beter te reguleren, registratie te verbeteren en door middel van regionale afspraken de huisvestingssituatie voor arbeidsmigranten te verbeteren.	Rijksoverheid i.s.m. gemeenten, sociale partners, provincies, woningcorporaties, werkgevers/huisvesters	SDG 8 (m.n. 8.8. arbeidsrechten beschermen, met inbegrip van migrerende werknemers)
<a href="#">IMVO-beleid: van voorlichten tot verplichten</a>	Stappen ten aanzien van vernieuwde sectorale samenwerking, het IMVO steunpunt, de uitwerking van de bouwstenen voor IMVO wetgeving en de ontwikkelingen in Europa m.b.t. IMVO wetgeving.	Rijksoverheid i.s.m. breed palet aan stakeholders zoals SER, sociale partners, NGO's, bedrijfsleven, RVO, IDH, MVO Nederland en het Nationaal Contact Punt (NCP), en de EU	SDG 12 (m.n. 12.6 het aanmoedigen van bedrijven om duurzame praktijken aan te nemen) en daarmee de meeste andere SDG's.
<a href="#">Visie verduurzaming basisindustrie 2050</a>	Nederland heeft de ambitie en de kans om de (Europese) vestigingsplaats te zijn voor duurzame (basis)industrie. Door de publieke rol de komende jaren langs de assen innovatie, opschaling, infrastructuur en wet- en regelgeving te versterken en aan de private sector duidelijkheid te bieden kan de Nederlandse basisindustrie koploper worden op duurzame industrietechnieken en tegelijkertijd nieuw verdienvermogen creëren in bestaande en nieuwe industriële waardeketens.	Rijk, Industrie	SDG's 7, 8, 9, 12 en 13 (energietransitie, waardig werk, duurzame industrie, duurzame consumptie en productie en klimaatactie)
<a href="#">Visie op de toekomst van de industrie</a>	Inzet t.b.v. de lange termijn ontwikkeling van de Nederlandse industrie in het licht van ontwikkelingen zoals duurzaamheid en digitalisering. De visie geeft aan wat de bijdrage van de industrie kan zijn aan een hoger groeivermogen van de economie, een duurzame samenleving en aan een weerbaar en krachtig Europa.	Rijk, Industrie	SDG's 2, 3, 7, 8, 9, 12 en 13 (duurzame voedselvoorziening, gezondheid, energietransitie, waardig werk, duurzame industrie, duurzame consumptie en productie en klimaatactie)
<a href="#">Wetsvoorstel Evenwichtige man-vrouw verhouding in top van bedrijfsleven</a>	Voorstel voor (1) bindend quotum van minimaal 1/3 vrouwen en 1/3 mannen voor de Raad van Commissarissen van beursgenoteerde ondernemingen en (2) een streefcijfer op te stellen door de raad van commissarissen, de raad van bestuur en de subtop van 5.000 grote bedrijven met de plicht om een plan voor diversiteit aan de top op te stellen en te rapporteren aan de SER.	Rijksoverheid in afstemming met de SER.	SDG 5: gendergelijkheid (m.n. 5.5. deelname en gelijke kansen in leiderschap op alle niveaus van besluitvorming)
<a href="#">Gezondheid breed op de agenda: Landelijke nota gezondheidsbeleid 2020-2024</a>	Deze nota beschrijft de landelijke prioriteiten op het gebied van publieke gezondheid en geeft richting aan het lokale gezondheidsbeleid van gemeenten. Het Rijk en gemeenten richten zich op vier gezondheids-vraagstukken: verbeteren van gezondheid in de fysieke- en sociale leefomgeving; verminderen van gezondheids- achterstanden; verlagen van de druk op het dagelijks leven bij jeugd en jong- volwassenen; en bijdragen aan vitaal ouder worden	Rijksoverheid, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en een afvaardiging van gemeenten, GGD'en en kennisinstituten.	Focus op gezondheid en welzijn (SDG 3), maar draagt ook bij aan beëindiging van armoede (SDG 1), verbeterde voeding (SDG 2), duurzame infrastructuur (SDG 9), terugdringen van ongelijkheid (SDG 10, en duurzame steden (SDG 11).

### **Vrouwen, Vrede en Veiligheid: Het Vierde Nationaal Actieplan 1325**

20 jaar geleden werd door de Veiligheidsraad van de VN de resolutie 1325 aangenomen, over het vraagstuk van de status, rechten en positie van vrouwen en meisjes in vrede- en veiligheidsprocessen. Sindsdien werden nog tien resoluties met betrekking tot Women, Peace and Security (WPS) aangenomen. Begin dit jaar trad het vierde Nationaal Actieplan 1325<sup>32</sup> in werking waarmee Nederland uitvoering geeft aan de resolutie 1325 en daarop volgende resoluties over WPS. Het nieuwe NAP is het resultaat van een nauwe samenwerking tussen overheid, de ministeries van Buitenlandse Zaken, Defensie, Justitie en Veiligheid, en Onderwijs Cultuur en Wetenschap, en het maatschappelijk middenveld, gecoördineerd door genderplatform WO=MEN. Het bevat vijf doelen die internationaal, maar ook nationaal relevantie hebben: (1) Participatie; (2) Preventie; (3) Bescherming; (4) Noodhulp, wederopbouw en herstel; en (5) WPS-mainstreaming. Ook in Nederland is nog een wereld te winnen als het gaat om participatie van vrouwen in politiek, vrede en veiligheid. Het vierde NAP 1325 draagt bij aan de realisatie van de SDG's 5, 16 en 10.

SDG 5.2 roept regeringen op om "alle vormen van geweld tegen alle vrouwen en meisjes in de publieke en private sfeer uit te bannen, inclusief mensenhandel en seksuele en andere vormen van uitbuiting". De uitwerking van subdoel 5.2 is terug te vinden in doelen 3 en 4 van het NAP. Het plan zet hiervoor in op de bestrijding van straffeloosheid van daders van geweld tegen vrouwen en meisjes. Ook zetten betrokkenen actief in op de implementatie van artikel 7.4 van het Wapenhandelsverdrag; dat betreft de mogelijke impact van de Nederlandse wapenhandel op een verhoogd risico tot gendergerelateerd geweld in het land van eindbestemming. In Nederland is de inzet gericht op een veilige en genderresponsieve opvang en asielprocedure voor personen in een kwetsbare positie, zoals alleenstaande vrouwen en minderjarigen, inclusief LHBTQI+, en asielzoekers. Daarnaast werkt het kabinet via de alliantie "[Verandering van binnenuit](#)" aan het bevorderen van de veiligheid, gelijkheid en acceptatie van vrouwen en LHBTQI+-personen binnen de eigen gemeenschap. Hierin spelen getrainde gespreksleiders uit de gemeenschappen zelf een belangrijke rol. Ook wordt de alliantie [Act4Respect](#) ondersteund die zich samen met jongeren en professionals inzet voor gelijkwaardige relaties tussen jonge vrouwen en mannen, waarin geen ruimte is voor fysiek, seksueel of cybergeweld.

Met SDG 16 wordt een vreedzame en inclusieve samenleving bevorderd, alsook de toegang tot het recht en het opbouwen van effectieve, verantwoordelijke en inclusieve instellingen op alle niveaus. SDG 16 is daarmee nauw verbonden met elk van de vijf strategische doelen van het NAP. Dit komt onder meer tot uiting in de Nederlandse inzet om de straffeloosheid tegen te gaan voor ernstige schendingen van het internationaal humanitair en strafrecht, waaronder conflictgerelateerd seksueel en gendergerelateerd geweld. Behalve dat dit in VN verband wordt geadresseerd en door middel van het VN sanctieregime opgevolgd, maakt dit ook onderdeel uit van strafzaken aanhangig bij het Internationaal Strafhof in Den Haag. Verdachten van deze misdrijven kunnen ook door de rechtbank Den Haag worden berecht.

Daarnaast krijgen in Nederland verblijvende vluchtelingen informatie over hoe ze aangifte kunnen doen tegen verdachten van internationale misdrijven of hoe ze getuigenverklaringen kunnen afleggen. Getuigen of slachtoffers waarvan de verdachten in Nederland worden berecht hebben op dit moment echter geen toegang tot kosteloos rechtsbijstand in Nederland omdat de misdrijven buiten Nederland zijn gepleegd. Met het NAP komt voor de situatie van deze groep slachtoffers specifiek aandacht: een tijdelijk adviescollege verricht op dit moment integraal onderzoek naar het schadevergoedingsstelsel voor slachtoffers van strafbare feiten. Mocht de uitkomst van dit onderzoek daartoe aanleiding geven, dan wordt opnieuw gekeken of, en zo ja onder welke voorwaarden ook slachtoffers van misdrijven die in het buitenland zijn gepleegd in aanmerking komen voor kosteloze rechtsbijstand.

Het is ook van belang dat vrouwen en meisjes met een migratieachtergrond laagdrempelig toegang hebben tot veiligheids-, en rechtssystemen, met ondersteuning in hun eigen taal. In Nederland heeft iedereen die de Nederlandse taal niet beheerst het recht op een tolk gedurende de hele asielprocedure en in de beroepszaken. Vrouwen met een migratieachtergrond kunnen desondanks specifieke belemmeringen ondervinden bij toegang tot het recht, onder meer door (ver) taalproblemen en culturele omgangsverschillen, bijvoorbeeld in verband met hun asielaanvraag of bij de aangifte van een misdrijf. Om de oorzaak van geweld tegen vrouwen en meisjes in conflict te achterhalen, zet Nederland in op verbeterde kennis ervan.

<sup>32</sup> Vierde Nationaal Actieplan over vrouwen, vrede en veiligheid  
([NAP 1325](#))



## DEEL C. DECENTRALE OVERHEDEN

*Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van de drie koepelorganisaties van de decentrale overheden: de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), het Interprovinciaal Overleg (IPO) en de Unie van Waterschappen (UvW).*

Ondanks de coronacrisis nam de inzet voor de SDG's door gemeenten, provincies en waterschappen verder toe. De oproep om duurzaam uit de crisis te komen, met de [SDG's als richtsnoer](#), klonk ook in gemeentelijk Nederland. Zo haalde gemeente Amsterdam het wereldnieuws met haar deel aan de SDG's verbonden [donutstrategie](#). Met Rotterdam en Teylingen werd de mijlpaal van 100 'Global Goals Gemeenten' bereikt, ondersteund door de VNG-campagne [Gemeenten4GlobalGoals](#). Op 25 september deden bijna 60 gemeenten en 5 waterschappen mee aan de [vlaggenactie](#), waarbij bestuurders de vlag hesen en zich via sociale media uitspraken over het belang van de SDG's.

In 2020 gebruikten gemeenten de SDG's steeds vaker als instrument om richting te geven aan integraal [duurzaamheidsbeleid](#): Súdwest-Fryslân gebruikte het SDG-kompas als handvat voor de Omgevingsvisie en dagelijks beleid, Noordenveld verbond de SDG's met haar Lokale Inclusie Agenda, Den Haag evalueerde de lokale toegang tot recht aan de hand van SDG 16, Sint Eustatius koppelde haar Masterplan Sociaal Domein aan de SDG's en de SDG's werden in Bonaire meegenomen in het bestuursprogramma en Masterplan 2030. De wens om lokaal voortgang op de SDG's te kunnen meten via een landelijk meetinstrument blijft groot.

Ook provincies maken stappen op het gebied van de SDG's. Zo heeft de provincie Zuid-Holland in 2020 een monitor leefomgeving opgesteld met aan de SDG's verbonden indicatoren die de stand van de leefomgeving kunnen duiden. De provincie Fryslân toetste de beoogde resultaten uit het bestuursakkoord aan de SDG's. De [waterschappen](#) dragen bij door energieneutraal en circulair te worden en in binnen- en buitenland bij te dragen aan schoon en voldoende water, [Waternet](#) koppelt haar innovatiebeleid aan de SDG's en Waterschap Brabantse Delta kiest voor een [strategie](#) gelinkt aan de SDG's.

### 1. Gelijkwaardige, inclusieve samenleving

De coronacrisis had in 2020 een enorme impact op de samenleving en de economie. Het vergroot zwakheden, zorgt voor nieuwe (sociale en regionale) breuklijnen en vergroot al bestaande ongelijkheid op het terrein van de

arbeidsmarkt, inkomen en zorg (SDG's 8, 10 en 3), zoals naar voren komt uit [onderzoek](#) van de Provincie Zuid-Holland.

In het coronajaar 2020 was de overheid duidelijk aanwezig in de samenleving. Gemeenten leverden niet alleen [steunmaatregelen](#) aan onder andere de culturele sector (335 miljoen) en zelfstandig ondernemers (3,1 miljard), waardoor banen behouden bleven (SDG 8), maar droegen ook de financiële gevolgen van de crisis in de vorm van oerving van belastinginkomsten. Aan de werk- en inkomstenkant deden meer mensen een beroep op bijstand of bijzondere bijstand (SDG's 1 en 8). Tegelijk had corona een groot effect op economische bedrijvigheid: faillissementen in winkelstraten, die de levendigheid van gemeenten op de lange termijn niet ten goede zal komen (SDG's 8 en 11). Om ondernemers door de crisis te loodsen leveren waterschappen een [uitgebreid pakket aan maatregelen](#), zoals stillegging of uitstel van belastingen en het direct uitbetalen van facturen van ondernemers. Er blijven veel zorgen over de effecten van de coronacrisis op de lange termijn. Veel Wmo-hulp en jeugdhulp kon niet gegeven worden (SDG 3).

De overheid was ook aanwezig in de samenleving met crisismaatregelen. Hoewel de Veiligheidsregio's de coronacrisis snel redelijk onder controle hadden, noopte de langdurigheid van de maatregelen tot meer democratische controle (SDG 16.3). De tijdelijke wet maatregelen COVID-19 gaf gemeenten meer democratische controle op de maatregelen, maar leidde tegelijkertijd tot protest over begrenzing van grondrechten en vrijheden.

Tegelijkertijd nam digitale toegang tot publieke diensten (SDG 16.3) dit jaar een vlucht door elektronische participatie. VNG hielp gemeenten met ontwikkelbudgetten om dit verder uit te werken. Naar aanleiding van de Toeslagenaffaire is de Wet Open Overheid snel aangenomen, waarmee ook op decentraal niveau veel extra informatie vrijgegeven moet worden: een impuls voor openbaarheid en transparantie (SDG 16). Van belang is het overgaan naar 'uitvoeringsdemocratie' waarbij inwoners betrokken worden bij gemaakte wetten en verordeningen, zodat er tussentijds bijgestuurd kan worden.

De taak van gemeenten om voorzieningen lokaal in stand te houden, en daarmee ongelijkheid te bestrijden (SDG 10), werd afgelopen jaar bemoedigd door de bijzonder slechte financiële positie van gemeenten. Door opschalingskorting en doordat de lasten voor de uitvoering van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) en de Jeugdwet veel hoger zijn dan geraamd, schiet de uitkering van het gemeentefonds structureel tekort. Het gevolg is dat de

lasten voor burgers stijgen, investeringen achterblijven en voorzieningen verslechteren. Sommige sociaal kwetsbare gemeenten zagen zich in 2020 genooddakt om belastingen te verhogen om het voorzieningenniveau op peil te houden. Gemeenten worstelen bovendien om grip te krijgen op uitgaven in het sociaal domein, door onder andere onvoldoende inzicht in de instroom in de jeugdzorg en het tot extra vraag leidende lage abonnementsstarief in de Wmo. Meer [beleidsvrijheid](#) om te sturen op kosten en meer [structurele middelen](#) om taken voor de jeugdzorg goed uit te voeren zijn onmisbaar.

Naast financiën, is er ook verbetering nodig bij regelgevende randvoorwaarden rondom werk, inkomen, schulden en armoede. Afgelopen jaar zetten gemeenten in op een aanpak die tot wetsaanpassingen in de Participatiewet moet leiden rond het duurzaam begeleiden naar werk van mensen met een beperking (SDG's 8 en 10). De landelijke [Aanpak 16-27](#) beoogt jongeren in kwetsbare posities zo optimaal mogelijk te begeleiden naar zelfstandigheid (SDG's 4, 8 en 10). Er wordt ingezet op een intensivering van de armoede- en schuldenaanpak, o.a. wegens de impact van corona en specifiek met aandacht voor kinderarmoede (SDG 1) en op de implementatie van een nieuwe wet inburgering waarmee nieuwkomers meer begeleid worden. De waterschappen verkenden in 2020 of de Banenafpraak (SDG 8) met een sectorale aanpak sneller ingevuld kan worden.

## 2. Gezonde leefomgeving en natuur

Ook de leefomgeving ondervond afgelopen jaar de consequenties van corona: o.a. door toegenomen bezoek aan recreatie- en natuurgebieden en meer aandacht voor groen in de stad (SDG 11). [Provincie Zuid-Holland](#) zag dat stadscentra in mindere mate aanjager werden van economische groei, en dat thuiswerken leidde tot veranderde woonwensen en daarmee de woningbouwopgave beïnvloedt. Ook reisgedrag veranderde: door flexibilisering van werktijden, thuiswerken en vakere keuze voor individuele in plaats van collectieve vervoersmiddelen namen files en de druk op het openbaar vervoer af (SDG 11). In provincie Fryslân leidde dit ertoe dat aanbestedingsovereenkomsten voor zero-emissie bussen op de langere baan werden geschoven.

Al snel na de uitbraak van het coronavirus is ontdekt dat via het rioolwater verhoging van de concentratie van het virus gezien kan worden, al voordat er in een bepaalde regio ziektegevallen worden geconstateerd (SDG's 3 en 6). De waterschappen en het RIVM [onderzoeken](#) wekelijks het rioolwater op deeltjes van het coronavirus. Vanaf 2021 wordt er dagelijks gemonitord, en wordt het systeem uitgerust om in de toekomst meer gezondheidsgerelateerde data op te halen. Bekend is dat Nederland wat betreft biodiversiteit (SDG 15)

niet goed presteert, o.a. vanwege het hoge stikstofoverschot. In 2020 stelden provincies samen met het Rijk de [Gebiedsgerichte Aanpak Stikstof](#) vast, die wordt vormgegeven met Rijk, provincies, VNG, UvW, verschillende sectoren en belanghebbenden. Deel van de aanpak is de afspraak dat tot 2030 bijna 3 miljard extra geïnvesteerd zal worden om de natuur blijvend te verbeteren. Onderdeel van het programma is een [Agenda Natuurinclusief](#), waarmee ook de natuur buiten de natuurgebieden versterkt wordt.

Daarnaast zetten de waterschappen zich de komende jaren [actief in](#) om de biodiversiteit te versterken via het [Deltaplan Biodiversiteitsherstel](#). Via rioolwaterzuiveringsinstallaties zorgen waterschappen dat afvalwater schoon kan worden geloosd, waarbij schadelijke stoffen zoals stikstof en fosfor worden verwijderd om waterflora en fauna te beschermen (SDG's 6 en 15). Sinds kort werken waterschappen aan [aanpassingen](#) van de waterzuivering om microplastics en medicijnresten uit rioolwater te verwijderen. Om plastic en zwerfafval uit de hele waterkolom af te vangen voordat het in de zee verdwijnt (SDG 14) onderzochten het Hoogheemraadschap Rijnland en tien gemeenten of in de monding van de Oude Rijn een [luchtbellenscherm](#) geplaatst kan worden.

## 3. Klimaat, energie en circulaire economie

De taken van decentrale overheden op gebied van energie, klimaat en circulaire economie werden afgelopen jaar minder beïnvloed door corona, op de constatering na dat door digitale participatie nieuwe groepen bereikt zijn die voorheen ondervertegenwoordigd waren. Voor het Klimaatakkoord zijn decentrale overheden samen met partners tot 2022 met name bezig met planmatige voorbereidingen. De inzet van decentrale overheden is voor de toekomstige uitvoering wel afhankelijk van de ondersteuning van het Rijk: zo toonde [onderzoek van de ROB](#) aan dat gemeenten, provincies en waterschappen voor de periode 2022-2024 gezamenlijk € 1,75 miljard nodig hebben om het Klimaatakkoord uit te kunnen voeren.

Via het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie werken waterschappen, gemeenten, provincies en het Rijk aan klimaatadaptatie (SDG 13). Waterschappen richten waterkeringen en watersystemen klimaatbestendig in. Om schade door weersextremen bij de invulling van de woningbouwopgave te beperken, moet in de regio beter samengewerkt worden in een gebiedsgerichte aanpak om toekomstbestendige keuzes te maken in water-, land en bodemgebruik.

Afgelopen jaar startten gemeenten met de [warmtetransitievisies](#) die inzichtelijk maken wanneer welke wijk van het aardgas afgaat (SDG 7). In steeds meer ‘[Proeftuinen Aardgasvrije Wijken](#)’ onderzoeken gemeenten alvast in de praktijk wat dit vergt. De eerste resultaten van die proeftuinen laten de complexiteit en de langdurigheid van de opgave zien. Ook werden de concept [Regionale Energietrategieën](#) (RES'en) in 2020 opgeleverd, waarin de dertig regio's aangeven welke bijdrage geleverd kan worden aan het opwekken van energie via wind en zon. Hoewel hiermee meer hernieuwbare energie wordt opgewekt, berekende PBL dat de nationale doelen van 27% [hernieuwbare energie](#) en 49% CO<sub>2</sub>-reductie in 2030 nog [niet in zicht zijn](#). Energieparken vergen veel afstemming tussen instituties. Bij structurele knelpunten in wet- en regelgeving voor de ruimtelijke inpassing van wind- en zonneparken helpt het IPO die samen met het Rijk op te lossen. De waterschappen hebben hun energie- en klimaatambities (SDG 7 en 13) voor 2020 [al in 2019 behaald](#). De inzet is nu op energieneutraliteit in 2025 door het gebruik van [rioolwaterzuiveringen](#), terreinen en oppervlaktewater, wat tevens bijdraagt aan verdere CO<sub>2</sub>-reductie.

Decentrale overheden richten zich op circulaire economie (SDG 12) via het Uitvoeringsprogramma Circulaire Economie. Omdat in de regio meerdere duurzaamheidsdoelstellingen samen komen, werkt het UPCE toe naar zichtbare en toonaangevende regio's. Daarbij zijn ook verbindingen te leggen met de Regiodeals: een instrument waarmee regionale opgaven integraal opgepakt kunnen worden. Alle betrokken partijen maken deel uit van het Regionale Circulaire Ecosysteem (in ontwikkeling), waarbij provincies een verbindende rol hebben. In 2020 boden provincies in de [Krachtenkaart circulaire economie](#) 5 handreikingen over circulariteit en hoe elke regio aan de circulaire transitie kan werken. In Groningen ligt de kracht bijvoorbeeld bij vergroening van de chemie, terwijl Drenthe uitblinkt in circulaire woonconcepten. Ook wordt door VNG, IPO en de UvW het instrument CO<sub>2</sub>-schaduwbeprijzing verder uitgewerkt.

Met de in opstelling zijnde strategie Circulaire Waterschappen ambiëren waterschappen om in 2030 50% minder primaire grondstoffen met een negatieve milieupact te gebruiken. Ook winnen waterschappen grondstoffen zoals bioplastiek terug. Waterschappen bouwen in Dordrecht een [fabriek](#) om uit zuiverings-slib biologisch afbreekbaar plastic te maken. Andere voorbeelden zijn het [circulaire gemaal van Wetterskip Fryslan](#) en de [circulaire Grebbedijk van Waterschap Vallei en Veluwe](#).

Ten slotte pasten steeds meer waterschappen de [Aanpak Duurzaam GWW](#) (Grond- Weg- en Waterbouw) toe. Daarnaast spanden zij zich in coronajaar 2020 in om

bedrijven in de GWW-sector [door te laten werken](#), en investeren waterschappen de komende jaren [ruim 1,7 miljard](#) euro per jaar in projecten voor sterkere dijken, een betere waterhuishouding en schoon water om een impuls te geven aan de waterbouw en om groen uit de crisis te komen.

## 4. Interbestuurlijke samenwerking

Op interbestuurlijk vlak was de grootste, maar goed overlopen uitdaging afgelopen jaar om als gezamenlijke overheden te reageren op de pandemie (SDG 16). Op een [constructieve manier](#) zijn afspraken gemaakt over de uitvoer en kosten gerelateerd aan de coronacrisis. Ook is door gezamenlijk op te trekken, goedkeuring verkregen van het wetsvoorstel digitale besluitvorming waarmee waterschappen, gemeenten en provincies tijdelijk de mogelijkheid hebben om digitaal besluiten te kunnen nemen (SDG 16).

Het [Interbestuurlijk Programma](#) (IBP), waarmee decentrale overheden en het Rijk samenwerken aan maatschappelijke opgaven, komt op zijn einde. De visie van het IBP om opgaven aan elkaar te verbinden om maatschappelijke meerwaarde te bieden was zeer in de geest van de SDG's. In de laatste fase van het IBP was te zien dat er vaker regionaal wordt samengewerkt. Het lukt ondanks bereidheid tot verdere samenwerking echter [nog niet overal goed genoeg](#) om als één overheid te werken: verkokering blijft een probleem. Tegelijkertijd is er het afgelopen jaar op dossierniveau goed samengewerkt, zoals op de thema's mensenhandel (SDG 16) en klimaat en energie (SDG's 13 en 7). Ook een nieuw kabinet zal moeten samenwerken met gemeenten, provincies en waterschappen om de grote maatschappelijke opgaven te lijf te gaan. Gebiedsgerichte verbinding van deze opgaven is daarbij van groot belang.

## DEEL D. BEDRIJFSLEVEN EN FINANCIËLE INSTELLINGEN

*Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van Global Compact Netwerk Nederland in samenwerking met MVO Nederland, Dutch Sustainable Growth Coalition (DSGC), Social Enterprise NL, VNO-NCW, de Nederlandse Vereniging van Banken (NVB) en MKB-Nederland*

Het Nederlands bedrijfsleven wil in 2030 het verschil gemaakt hebben op de SDG's. Ondernemen voor brede welvaart staat centraal in de [nieuwe koers](#) van VNO-NCW en MKB-Nederland. Het is illustrerend voor het feit dat inzet op duurzaamheid en inclusiviteit tot de haarvaten van het bedrijfsleven zijn doorgedrongen.

De werkgeversorganisaties benadrukken hiermee dat ondernemers transparant moeten zijn over hun impact op de samenleving en actief moeten bijdragen aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken. Bedrijven kunnen dit doen door de [tien principes](#) van het wereldwijde Global Compact netwerk te omarmen.

Midden in de coronacrisis, waarbij steunpakketten nodig zijn om ondernemers het hoofd boven water te laten houden, komen de ondernemersorganisaties met deze visie. En eigenlijk is dat ook weer niet verbazingwekkend. De coronacrisis heeft de kwetsbaarheden van onze samenleving extra blootgelegd en vroeg om een intensieve samenwerking tussen het bedrijfsleven, overheid, vakbonden en maatschappelijke organisaties. De onderlinge solidariteit en maatschappelijke verbinding bleken groot. Bedrijven bleken creatief bij te kunnen dragen aan oplossingen, zoals het omschakelen van de productie richting mondkapjes of desinfectie middelen.

Er is een groot besef dat het prioriteit geven aan grote transitie op bijvoorbeeld klimaat en circulaire economie van cruciaal belang is voor de veerkracht van bedrijven in de toekomst. Niet terug naar het oude, maar bouwen aan een duurzame, toekomstbestendigere economie. Dat was ook de boodschap van het [Green Recovery Statement](#) dat door ruim vierhonderd ondernemers werd ondertekend. Ook steeds meer bedrijven willen hun maatschappelijke impact definiëren en vergroten. Ontwikkelingen zoals de creatie van een nieuwe juridische structuur via de [BV Maatschappelijk](#), de [City Deal Impact Ondernemen](#) en de verkiezing van de [Minister Nieuwe Economie](#) sluiten hier bij aan.

### 1. Hoe werkt het bedrijfsleven aan de SDG's?

Om nader inzicht te krijgen in de wijze waarop de SDG's binnen het bedrijfsleven wordt beleefd, is begin 2021 ten behoeve van deze rapportage een enquête uitgezet onder het bedrijfsleven.<sup>33</sup> De resultaten hiervan laten zien aan welke SDG's bedrijven prioriteit geven, welk belemmeringen zij ervaren om hun impact hierop te vergroten en ook welke kansen zij zien. Ook geeft de enquête een waardevolle inzicht in een aantal goede voorbeelden van SDG-koplopers.

#### 1.1 Prioritaire SDG's

Deelnemende bedrijven gaven allen aan zich in meer of mindere mate te richten op de SDG's. 67% van de respondenten gaf aan prioriteit te geven aan de aanpak van klimaatverandering (SDG 13). Voorbeelden hiervan zijn NWB Bank die de klimaatimpact van hun financieringen in kaart heeft gebracht, NN Group die de investeringsportefeuille decarboniseert en investeert in klimaatoplossingen en Signify die in 2020 volledige carbonneutraliteit heeft bereikt. Dit is bemoedigend – aangezien Nederland in 2050 klimaatneutraal moet zijn en in 2030 ruim over de helft moet zijn in het behalen van deze doelstelling, maar tegelijkertijd zijn we nog ver van deze ambitie verwijderd. Daarnaast wordt er veel aandacht gegeven aan duurzame productie en consumptie (SDG 12) en fatsoenlijke banen en de economische infrastructuur (SDG 8).

SDG 5 (gendergelijkheid), 10 (tegengaan ongelijkheid), 6 (duurzaam beheer van water en sanitatie) en 14 (leven in het water) werden minder vaak als prioritair genoemd, terwijl hier ook nog grote uitdagingen liggen. Gelukkig zagen we ook op het vlak van inclusiviteit mooie voorbeelden, zoals het beschikbaar komen van de [Barometer culturele diversiteit voor werkgevers](#). Daarmee kan de meetbaarheid van culturele diversiteit in het personeelsbestand worden verbeterd, zonder dat individuen herkenbaar zijn in de cijfers. Bedrijven zoals Randstad hechten veel belang aan de [Alliantie Culturele Diversiteit in de Top](#), waarmee topposities onder de aandacht worden gebracht van mensen met een brede culturele achtergrond.

#### 1.2 Corona en de SDG's

Opmerkelijk is dat uit de SDG enquête bleek dat de corona-pandemie voor 71% van de bedrijven geen duidelijke negatieve invloed heeft gehad op hun SDG-inzet. 66% heeft

<sup>33</sup> De enquête is uitgezet onder leden en de netwerken van VNO-NCW, MKB-Nederland, Global Compact Netwerk Nederland, MVO Nederland, Groene Groeiers, Dutch Sustainable Growth Coalition, NVB en Social Enterprise NL. De enquête is door 100 bedrijven ingevuld.

zelfs aangegeven het komende jaar meer aandacht te besteden aan de SDG's. De Rabobank voerde, in samenwerking met MVO Nederland, een diepere [analyse](#) uit gediversifieerd naar de grootte van bedrijven en constateerde dat met name de grotere bedrijven zich inderdaad niet geremd voelden om meer aandacht aan de SDG's te gaan besteden, maar dat bij het MKB dit jaar geen toename is waargenomen. Het risico bestaat hiermee dat de kloof met betrekking tot het halen van de SDG's tussen grote bedrijven en het MKB groter wordt. Daarnaast hebben we gezien dat de uitdagingen groter zijn geworden; de coronacrisis heeft negatieve impact op een groot aantal SDG's. De [COVID-19 SDG barometer](#) van PwC toont aan dat de coronacrisis duidelijke gevolgen heeft voor de SDG's in Nederland. Bijna alle SDG's zijn verder verwijderd geraakt van de ambities. De crisis heeft alleen op klimaatactie (SDG 13) een positieve impact. Deze crisis heeft de urgentie voor bedrijven om met de SDG's aan de slag te gaan dus vergroot. Uit de [Social Enterprise Monitor](#) bleek dat veel sociale ondernemingen in het coronajaar innovaties hebben doorgevoerd, bijvoorbeeld nieuwe producten of diensten of digitalisering van hun producten of diensten.

### 1.3 SDG inspanningen binnen het bedrijf

Respondenten geven aan dat de SDG's niet meer weg te denken zijn uit het bedrijfsleven. 89% geeft aan de SDG's te hebben opgenomen binnen de bedrijfsstrategie en de kernactiviteiten, zoals Coca-Cola partners die voor het einde van 2021 volledig gerecycled plastic wil gebruiken, KPN die in 2025 volledig circulair wil zijn, en de NS die de indicatoren van de SDG's heel bewust koppelt aan interne doelstellingen. 86% richt zich op de SDG's bij het ontwikkelen van producten en dienstverlening. Er zijn ook goede voorbeelden van hoe bedrijven de SDG's een plek geven in hun jaarrapportage, zoals Alliander. Opvallend is dat de respondenten de inzet van hun eigen bedrijf op de SDG's als positief ervaren met een gemiddelde score van 7,5 op een schaal van 10. Echter, de score op de SDG-inzet van het bedrijfsleven valt als geheel (6) en de overheid (6) beduidend lager uit. Als het gaat om de inspanningen van de overheid ten aanzien van het faciliteren van het bedrijfsleven in het behalen van de SDG's, wordt er zelfs een score van gemiddeld een 5 gegeven. Er zijn vooral grote zorgen (73%) over het behalen van de klimaatdoelstellingen en het herstel van ecosystemen en het behoud van de biodiversiteit (63%). Verschillende bedrijven hebben input geleverd op hoe de SDG-aanpak van de overheid gestimuleerd, dan wel verbeterd kan worden. Zo schetst één van de respondenten het volgende: "We hebben een visie nodig waarin actief gestuurd wordt op de interacties tussen de SDG's. Dit met als doel om de kans dat meerdere SDG's elkaar versterken te vergroten, en tegelijkertijd de kans op afruilen van SDG's te verkleinen".

### 1.4 Kansen en belemmeringen voor bedrijven

Bedrijven zien kansen, maar ervaren ook belemmeringen voor inzet op de de SDG's. Zo geeft het merendeel van de bedrijven (80%) aan dat de SDG's een grotere waardecreatie bieden op de lange termijn. Andere kansen die door het bedrijfsleven worden geïdentificeerd (73%) zijn het aangaan van de maatschappelijke verbinding met de stakeholders, zoals toeleveranciers, overheden en maatschappelijk middenveld, en innovatie en ontwikkeling van nieuwe producten en diensten (70%). De meest opvallende waargenomen belemmering is het gebrek aan aandacht voor de SDG's door klanten (39%). Ook ervaren ondernemers onvoldoende een level-playing-field wegens het gebrek aan wet- en regelgeving (34%)

## 2. Hoogtepunten en inspirerende voorbeelden van het afgelopen jaar

- Met de roep tot een grotere focus op lange termijn waardecreatie in plaats van op winst op de korte termijn, kwam er ook meer aandacht voor stakeholder betrokkenheid. In een [publicatie](#) van Global Compact Netwerk wordt getoond hoe met aansprekende cases uit het bedrijfsleven Nederland hierin gidsland kan zijn, door stakeholders te betrekken bij je strategie, prioriteitstelling en rapportage. DSGC liet zien in een [paper](#) wat voor interne transformatie er binnen bedrijven nodig is om tot meer *purpose* gedreven organisaties te komen.
- De verantwoordelijkheid die bedrijven hebben om negatieve risico's te beperken en zich in hun ondernemen meer rekenschap te geven van hun maatschappelijke rol is afgelopen jaar definitief het niveau van de vrijwilligheid ontstegen. Zo concludeerden zowel de Europese Commissie als de [Nederlandse overheid](#) dat er op het terrein van IMVO verplichtende *due diligence* maatregelen nodig zijn. Uit [onderzoek](#) van Sustainalize bleek het bedrijfsleven het als een goede ontwikkeling te zien om op grotere schaal bedrijven aan dezelfde verplichting te onderwerpen IMVO risico's te beperken, hetgeen ook positieve impact op de SDG's zal hebben.
- Daarnaast zien we de trend en toenemend draagvlak voor het beprijzen van externaliteiten. Een aantal bedrijven rekent al met 'schaduwprizen', waarin ook maatschappelijke kosten als klimaatverandering, uitputting van de bodem of armoede verwerkt zijn. Meestal gebeurt dit 'achter de schermen', al zagen we afgelopen jaar een enkele supermarkt die de 'echte prijzen' ook voor consumenten inzichtelijk maakt. Steeds meer bedrijven rekenen er ook al op dat ze op termijn voor emissies moeten betalen, en houden daar al rekening mee in investeringsbeslissingen (Internal Carbon Pricing).

Dit geldt ook voor bedrijven die niet onder het ETS-systeem vallen.

- Biodiversiteit staat nog niet hoog op de agenda van het bedrijfsleven. Dat is opvallend, want volgens onder meer de rapporten van IPBES, het PBL en DNB wordt de problematiek rondom biodiversiteit en het verlies van ecosystemen steeds nijpender, ook voor de economie. We zien nog relatief weinig bedrijven die werken met meetbare doelstellingen (zoals bijvoorbeeld beschreven in de Science Based Targets for Nature). Een positief voorbeeld is LC Energy die samen met TNO, landschapsarchitecten, branchegeenoten en kennisinstellingen pilots verrichten met recycling en hergebruik van zonnepanelen, om zo ook een positieve bijdrage te leveren aan biodiversiteit en meervoudig grondgebruik en zo de energietransitie en de voedseltransitie hand in hand te laten gaan.
- In 2018 is er een EU Sustainable Finance Action Plan opgesteld door de Europese Commissie met als doel om de economie te verduurzamen in lijn met het Akkoord van Parijs en de SDG's door middel van financieringen en investeringen. De Europese Commissie heeft verschillende initiatieven ontwikkeld zoals de taxonomie verordening: een raamwerk dat economische activiteiten classificeert die o.a. bijdragen aan klimaatmitigatie en adaptatie en tegelijkertijd geen schade berokkenen aan de andere doelstellingen zoals bescherming van ecosystemen en biodiversiteit, duurzaam watergebruik, transitie naar een circulaire economie en vervuiling-preventie.
- Steeds meer bedrijven willen zich onderscheiden op de wijze waarop voorop willen lopen op verduurzaming en inclusiviteit en sluiten zich aan bij netwerken die hen kunnen helpen hierbij. Global Compact Netwerk Nederland groeide met 26% en via het Global Impact Initiatief [SDG Ambition](#) aan de hand van tien business benchmarks concrete hulp aan bedrijven om de SDG's beter te vertalen naar business doelstellingen en plannen. Er was een groei in aantal [b-corps](#) en diverse initiatieven waren gericht op het helpen van social enterprises bij het realiseren van hun impact. MVO Nederland bood op basis van de [NEx](#) een route voor bedrijven om verder te verduurzamen. Het Groene Groeiers Netwerk van VNO-NCW is gericht op de ontwikkeling van duurzame business cases op het gebied van circulariteit, energietransitie en biodiversiteit, waarbij leden expliciet maken aan welke SDG's zij bijdragen. De Dutch Sustainable Growth Coalition lanceerde het rapport [Transition Time! – A Circular Economy for Plastics](#), met aanbevelingen aan o.a. de overheid en partijen in de plastic waardeketen. Een concreet resultaat betreft de pilot tussen Obbotec en Unilever voor het chemisch recyclen van plastic.
- Tot slot zien we dat er op de private markt diverse tools en

instrumenten zijn gelanceerd om de SDG impact beter te identificeren, meten en monitoren. Hiermee wordt tegemoet gekomen aan de wens vanuit het bedrijfsleven voor praktische hulp, maar tegelijkertijd wordt het er door de versnippering niet altijd duidelijker op voor een ondernemer, zoals ook geconcludeerd werd in het [rapport](#) over eenduidiger meten en rapporten van SDG-impact.

# DEEL E. MAATSCHAPPELIJK MIDDENVELD

*Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van Partos*

Het Nederlandse maatschappelijk middenveld zet zich op allerlei manieren in om de SDG's te behalen. 68 organisaties hebben bijgedragen aan dit deel van de rapportage, bijna een verdubbeling ten opzichte van vorig jaar. De inzichten zijn verzameld middels een enquête die door [Partos](#) (branchevereniging voor ontwikkelingssamenwerking) is uitgezet onder Nederlandse maatschappelijke organisaties, zowel leden als niet-leden. De antwoorden kwamen in 35,3% van de gevallen van organisaties actief op het gebied van ontwikkelingssamenwerking, 10,3% van milieu- en natuurorganisaties en 5,9% van religieuze instellingen. Verder kwamen er reacties van vrouwenorganisaties, klimaatorganisaties, vermogensfondsen en netwerkorganisaties. Dit hoofdstuk reageert eerst op actuele ontwikkelingen, waaronder de effecten van corona op de SDG's. Vervolgens wordt de SDG-inzet van het maatschappelijk middenveld met voorbeelden uiteengezet. Afsluitend wordt gekeken naar de rol die de maatschappelijke organisaties weggelegd zien voor verschillende actoren in de maatschappij. Hierbij worden ook een aantal aanbevelingen gedaan.

## 1. Cruciale periode voor het behalen van de SDG's

2020 markeerde het begin van een cruciale periode voor het behalen van de SDG's. De huidige inzet is niet voldoende om de doelen in 2030 te bereiken en een omslag naar inzet op echte duurzame ontwikkeling is nodig. Zowel de politiek, het bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en burgers zullen kritisch moeten kijken naar het eigen handelen en hier consequenties aan verbinden.

### 1.1 De invloed van COVID-19

De coronapandemie heeft veel invloed op de werkzaamheden van maatschappelijke organisaties, in Nederland en wereldwijd. Internationaal is veel aandacht verschoven naar noodhulp waardoor verdere inzet op duurzame ontwikkeling onder druk is komen staan. Programma's zijn nu veelal gericht op het helpen overleven en minder op sociaaleconomische ontwikkeling. In landen met een zwakker bestuur heeft het geleid tot een sterkere, ongecontroleerde exploitatie van natuurlijke hulpbronnen. Tevens is de daling van het bruto nationaal inkomen als gevolg van de crisis van invloed op het totale beschikbare budget voor ontwikkelingssamenwerking, waardoor de bijdrage aan langdurige ontwikkeling verder onder druk zal komen te staan. Het is een feit dat de coronacrisis het behalen van de SDG's bemoeilijkt en er extra inzet nodig is

om de doelen in 2030 te behalen. De impact van de pandemie is in ons eigen land al enorm, maar is een catastrofe voor ontwikkelingslanden. Het is daarom nodig dat het ontwikkelingsbudget op pijl blijft, ook in de toekomst. Het belang van duurzaam en inclusief herstel is groter dan ooit. Naast herstellinvesteringen is het van groot belang om te werken aan het creëren van een veerkrachtige, duurzame, inclusieve samenleving waarin mensenrechten centraal staan en klimaatverandering tegengegaan wordt.

### 1.2 Voortrekkersrol overheid en politiek is nodig

Het maatschappelijk middenveld ziet een duidelijke voortrekkersrol voor overheid en politiek. Op 1 maart 2021 werd onder de titel 'De Vrijblijvendheid Voorbij' het eerste [SDG Spotlight Rapport](#) over de Nederlandse SDG-inzet gepubliceerd. Beleid, wet- en regelgeving en maatregelen ten aanzien van SDG 10 (ongelijkheid verminderen) en SDG 15 (leven op land) werden daarin kritisch onder de loep genomen. Het rapport concludeert dat een deel van het Nederlandse beleid actief heeft bijgedragen aan het verder buiten beeld raken van deze doelen. Daarnaast kenmerken positieve maatregelen, voor bijvoorbeeld verduurzaming van de economie en internationale handelsketens, zich door een te hoge mate van vrijblijvendheid. Om echt impact te hebben moet het kabinet als 'marktmeester' optreden. Partos verwelkomde in 2019 het opnemen van de SDG's in het Integraal Afwegingskader; de SDG-toets. Helaas blijkt uit recent [onderzoek](#) van Building Change dat de SDG-toets onvoldoende zichtbaar wordt toegepast. Om dit te verbeteren is transparantie cruciaal. Maak de SDG-toets een verplicht en zichtbaar onderdeel van het beleidsproces voor nieuw beleid en regelgeving, in bijvoorbeeld de Memorie van Toelichting. Zorg daarnaast voor het vergroten van bewustzijn bij ambtenaren van alle ministeries over het bestaan en gebruik van de toets. Ook is het belangrijk gebruik te maken van de brede expertise van maatschappelijke organisaties, door hen actief te betrekken bij de uitvoering.

## 2. Het maatschappelijk middenveld en de SDG's

Het maatschappelijk middenveld is zich sterk bewust van de noodzaak om de SDG's te behalen. Op verschillende manieren draagt ze bij aan het behalen van de doelen. 44,1% van de organisaties geeft aan dat hun inzet om bij te dragen aan de SDG's is toegenomen sinds vorig jaar. Communicatie, het voeren van campagnes, het aangaan van de dialoog en bewustwording om duurzame ontwikkeling te stimuleren (zowel in Nederland als daarbuiten) is de belangrijkste vorm van inzet (66,2%). Daarnaast zetten organisaties zich in op het gebied van pleitbezorging en

beleidsbeïnvloeding (60,3%) en uitvoering van projecten internationaal (58,8%).

Onderstaande tabel geeft aan voor welke clusters van SDG's de ondervraagde organisaties zich inzetten. Kijkend naar de inzet op specifieke SDG's dan zien we dat SDG 5 (gendergelijkheid) - in tegenstelling tot voorgaande jaren - de populairste SDG is onder de maatschappelijke partijen. 51,5% van de organisaties zegt hieraan te werken. Daarna volgt SDG 1 (einde aan armoede) met 47,1% en een gedeelte plaats voor SDG 4 (goed onderwijs), SDG 10 (minder ongelijkheid) en SDG 16 (vrede, veiligheid en rechtvaardigheid) met alle drie een percentage van 42,5%. Minder populair onder de respondenten (< 20%) zijn de SDG's 7 (duurzame energie), 9 (innovatie, industrie en infrastructuur) en 14 (oceanen).

#### Inzet van organisaties per SDG-cluster

Cluster	SDG's	Organisaties actief
People	1 t/m 5	41,48%
Planet	6, 12 t/m 15	27,64%
Prosperity	7 t/m 11	27,36%
Peace	16	42,6%
Partnerships	17	44,1%

### 2.1 Inspirerende voorbeelden

Maatschappelijke organisaties zijn een drijvende kracht voor brede bewustwording en actie voor de SDG's. Zo verspreidde de [Raad van Kerken](#) onder 5 miljoen Nederlandse christenen een bezinningsbrochure waarin werd gepleit om verduurzaming hand in hand te laten gaan met armoedebestrijding (SDG 1): "Als we de inzet op verduurzaming in ogenschouw nemen, dan dreigt een sociaal risico voor mensen die het toch al niet breed hebben. Een uitweg lijkt dat verduurzaming verbonden wordt met armoedebestrijding opdat gelijke kansen gecreëerd worden op verduurzaming."

Veel maatschappelijke organisaties zijn trekker van de [SDG Allianties](#) of maken er deel van uit. De 17 coördinatoren van de Allianties zorgen voor samenwerking en overleg om actie rondom verschillende SDG's aan te jagen. De belangrijkste initiatieven per SDG zijn te vinden in de [Routekaart](#) van SDG-Nederland, hier noemen we er een aantal. Zo is in 2020 is het Armoedelab van start gegaan op initiatief van de SDG 1 Alliantie in samenwerking met het programma Dynamics of Inclusive Prosperity van de Erasmus Universiteit. Het doel is om wetenschappelijke kennis over armoedebestrijding bijeen te brengen en in de praktijk toe te passen. WOMEN Inc. overhandigde met steun van 40 partnerorganisaties, het Stem Gendergelijkheid plan aan de politieke partijen, met 8 punten die de politiek moet aanpakken om SDG 5

(mannen en vrouwen gelijk) te realiseren in Nederland. WO=MEN ontwikkelde de Genderscan voor organisaties om hun prestatie op gendergelijkheid te verbeteren. De Rijke Noordzee zet in op verschillende doelen door het project om natuurversterking een vast onderdeel te maken bij windparken op zee, waarbij Dutch Wave Makers jongeren bewust maakt van het leven in het water. De SDG 7 en SDG 12 Allianties zijn samen met Data for Good het Mission Control Center gestart om de stand van het land via een dashboard transparant te maken. Hier kunnen organisaties hun missie claimen en de resultaten zichtbaar maken.

### 2.2 Visie op eigen rol en de rol van anderen

Maatschappelijke organisaties is gevraagd hoe zij de inzet op de SDG's van zichzelf en anderen waarderen (zie onderstaande tabel). De verschillende actoren worden nagenoeg hetzelfde beoordeeld als vorig jaar. Scores laten zien dat het maatschappelijk middenveld wederom met name kritisch is op hoe de overheid en het bedrijfsleven de SDG's vormgeven, alhoewel er over de jaren een licht stijgende lijn zichtbaar is. Nagenoeg alle organisaties geven aan dat het om een gedeelte verantwoordelijk gaat, tussen de overheid, het bedrijfsleven, het maatschappelijk middenveld, kennisinstellingen en burgers. De belangrijkste aanbevelingen richten zich op de een meer proactieve rol van de overheid, bewustwording en draagvlak in de samenleving en een andere economie. Een economie die niet gericht is op economische groei maar op welzijn van mens en planeet, met gelijkwaardigheid en solidariteit als uitgangspunt.

#### Waardering Nederlandse inzet voor de SDG's per sector

Actor	2018	2019	2020	2021
Eigen organisatie	8,5	8,1	8,1	8,2
Maatschappelijk Middenveld	6,0	7,2	6,3	6,7
Overheid	4,9	5,2	5,6	5,5
Bedrijfsleven	4,0	4,4	4,9	5,2
Kennisinstellingen	5,8	6,3	6,4	6,5

Een meerderheid van de maatschappelijke organisaties geeft aan dat de grootste verantwoordelijkheid voor het uitvoeren en implementeren van de SDG's ligt bij de overheid door dit af te dwingen middels beleid en juridische kaders. Organisaties pleiten voor integraal beleid wat ministerie-overstijgend is, in plaats van de vaak remmende werking die conflicterend beleid nu met zich meebrengt. Beleid moet getoetst worden aan de SDG-agenda en mensenrechten. De overheid moet fundamentele keuzes maken, zoals een transitie van de landbouw, van de energiesector, van de financiële sector en het overstappen



op een circulaire economie. Daarnaast is er onder burgers een nieuw bewustzijn en een verandering van mentaliteit nodig om veranderingsprocessen doorgang te doen vinden.

Het CBF, Toezichthouder Goede Doelen, wijst juist op de unieke rol van het maatschappelijk middenveld in de uitdagingen die voor ons liggen. Voor de ruim 600 goededoelenorganisaties die zij onder haar toezicht heeft zijn de SDG's de core business. Juist goede doelen werken sinds jaar en dag aan deze doelen. Daar zit een schat aan ervaring, van wat wel werkt en wat niet werkt. Daarnaast ook kennis van beleid dat faalt en beleid dat slaagt, die maar beperkt aangeboden. Dat heeft volgens het CBF twee oorzaken. Enerzijds wordt filantropie nog te vaak gezien als het vangnet voor alles wat overheid en markt niet oplossen. Anderzijds zien veel goededoelenorganisaties de SDG's als een bijzaak. Hun maatschappelijke impact relateren zij vooral aan de realisatie van hun eigen doelen en pas in tweede instantie aan de bredere SDG-agenda. Dat is een gemiste kans, want juist door gebruik te maken van de kennis en ervaring die er is, is het mogelijk te versnellen.

### 3. Tijd voor systeemverandering: maak van de SDG's een grenzeloze prioriteit

Het behalen van de SDG's staat onder druk. Als het gaat om het behalen van de doelen binnen Nederland maken maatschappelijke organisaties zich met name zorgen over SDG 13 (klimaatactie), gevolgd door SDG 10 (tegenaan ongelijkheid) en SDG 15 (leven op land). De CBS-publicatie 'Monitor Brede Welvaart & SDG's' bevestigt dat. De Monitor bevestigt bijvoorbeeld de slechte positie van Nederland op SDG 15 t.o.v. andere EU-lidstaten. We zien zorgelijke cijfers op bijvoorbeeld stikstofoverschot. Hierop neemt Nederland de laagste positie in van alle EU-lidstaten. Ook op natuur- en bosgebieden staat Nederland op de laagste positie. Om de SDG's in 2030 toch te halen geeft het maatschappelijk middenveld aan dat het tijd is voor systeemverandering. We moeten toe naar een meer circulaire, inclusieve en 'delende' economie die niet langer gericht is op winstmaximalisatie, maar meer op het daadwerkelijk bevorderen van het menselijk welzijn en de kwaliteit van onze leefomgeving.

Ook internationaal staat de voortgang richting het behalen van de SDG's in 2030 onder druk. Organisaties geven aan dat de grootste uitdaging in ontwikkelingslanden ligt op het gebied van SDG 1 (einde aan armoede) Daarna volgen SDG 13 (klimaatactie), SDG 16 (vrede, veiligheid en rechtvaardigheid), SDG 4 (goed onderwijs) en SDG 10 (minder ongelijkheid) onder druk. Meer inzet is noodzakelijk op duurzame armoedebestrijding door economische, duurzame en sociale ontwikkeling integraal

te benaderen. Er is ook een rechtvaardiger belastingklimaat nodig, waarin bedrijven en rijken eerlijk bijdragen aan de publieke zaak. Hierdoor wordt een stevig sociaal vangnet mogelijk voor mensen die nu nog in armoede leven in combinatie met een eerlijk loon. Ook moet er meer ruimte en financiering komen voor maatschappelijke organisaties in het Zuiden, waarbij extra inzet op het toegankelijk maken van financiering voor lokaal gewortelde organisaties noodzakelijk is. Evenals een coherent en eerlijk handelsbeleid tussen rijke en arme landen en een sterkere internationale samenwerking. Verhoging van het budget voor ontwikkelingssamenwerking is cruciaal nu financiële middelen binnen veel landen zelf onder druk staan door de impact van de pandemie op de economie, in combinatie met reallocatie van fondsen ten behoeve van COVID gerelateerde maatregelen en veiligheid.

Op het moment van schrijven zijn de verkiezingen achter de rug en is de formatie gestart. Wij geven het dringende advies aan de overheid om de SDG's op te nemen in het Regeerakkoord. De overheid heeft een belangrijke rol bij het opstellen van coherent beleid voor een weerbare, toekomstbestendige en duurzame maatschappij, voor ons hier in Nederland, maar ook voor mensen in ontwikkelingslanden. Een heldere visie, aangevuld met een duidelijke overheidsstrategie, moet hieraan ten grondslag liggen om de SDG's daadwerkelijk in 2030 te kunnen behalen. Daarnaast is samenwerking tussen de overheid, het maatschappelijk middenveld, bedrijven en burgers onmisbaar voor het behalen van de SDG's in 2030.

## DEEL F. KENNISINSTELLINGEN

*Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van NWO-WOTRO*

Ook voor de kennisinstellingen werd het jaar 2020 gekenmerkt door de corona crisis en de maatregelen die in het kader hiervan werden getroffen. Onderwijs moest van de ene op de andere dag online georganiseerd worden en onderzoek waarvoor fysieke aanwezigheid of reizen noodzakelijk is, moest meerdere malen gepauzeerd worden. Studenten, docenten en onderzoekers zaten veelal thuis en communiceerden online. Dat leverde problemen op voor onderwijs en onderzoek en vroeg enorm veel van de mentale gesteldheid van studenten (zie ook deel G van deze rapportage). Maar de crisis biedt ook nieuwe kansen. Veel van de activiteiten konden ook online doorgang vinden en dat had zo nu en dan ook zijn voordelen. Zo zagen we dat online seminars en conferenties konden bijdragen aan de [toegankelijkheid](#) en vermindering van de [CO2 uitstoot](#), reistijd en kosten. Al met al zagen we noodgedwongen een flinke portie veerkracht bij de kennisinstellingen en hun medewerkers en studenten. En door diezelfde veerkracht werden er fikse stappen gezet richting een stevigere kennisbasis voor de SDG's. Ook zien we dat de SDG's sterker verankerd worden in de studies, via een stevige inbedding in curricula, maar ook door [stages](#) en [traineeships](#).

### 1. Middelbaar beroepsonderwijs

De MBO Raad heeft in mei 2020 als branchevereniging namens haar leden het SDG Charter van SDG Nederland ondertekend. Hiermee onderkent de MBO Raad het belang van de zeventien SDG's en stimuleert ze haar leden om een actieve bijdrage te leveren. De afzonderlijke leden zetten met hun eigen scholen inmiddels ook steeds vaker zelf een handtekening onder de visie en voorwaarden van SDG Nederland. De SDG's vormen in toenemende mate niet alleen een belangrijk raamwerk voor de mbo-scholen als opleiders, maar ook als organisaties. De MBO Raad maakt de SDG's ook onderdeel van haar meerjarenvisie 'Krachtig beroepsonderwijs 2030'.

Het MBO leidt studenten op voor een vak, een vervolgopleiding en voor goed burgerschap en bereidt hen daarmee voor op hun toekomst in de maatschappij. Voor het behalen van de SDG's in 2030 zijn vakmensen cruciaal. Bedrijfsleven en onderwijs stellen samen vast wat de eisen van een mbo-diploma zijn. In de [kwalificatiedossiers](#) van alle opleidingen wordt sinds 2019 standaard de circulaire economie opgenomen. Eveneens zijn de energietransitie en klimaatadaptatie als vaste onderwerpen opgenomen. Op deze manier worden steeds meer deelaspecten van duurzame ontwikkeling en de SDG's onderdeel van mbo-opleidingen.

Sectoren zoals de installatiebranche hebben bijvoorbeeld een arbeidstekort en zijn druk bezig met om- en bijscholingstrajecten om te kunnen voldoen aan de vraag naar installateurs van warmtepompen en zonnepanelen. Niet alleen beroepsmatig, maar ook voor de kwalificatie burgerschap zijn de SDG's een leidraad: jongeren leren in hun opleiding hoe ze als burger in hun omgeving kunnen omgaan met vraagstukken als duurzaamheid en het behalen van de SDG's.

Op sommige scholen wordt expliciet aandacht gevraagd voor de SDG's in hun communicatie, op hun website of bijvoorbeeld door het opnemen van de SDG's in hun visie. Op andere scholen is de link met de SDG's minder expliciet, maar is er wel degelijk aandacht voor deze doelen in verschillende projecten en opleidingen. Voorbeelden zijn gastlessen over gendergelijkheid, onderzoek naar waterbesparing, onderzoek naar kleinschalig gebruik zonnepanelen, het inrichten van buitenruimtes om biodiversiteit te bevorderen, het optimaliseren van afvalscheiding of deelname aan de week van de rechten van de mens.

Scholen die een extra impuls zoeken of hun docent erkenning willen geven kunnen zich aansluiten bij [SustainaBul MBO](#). Deze organisatie rankt mbo-scholen op onderwijs, praktijk, bedrijfsvoering en de integrale benadering van duurzaamheid en ondersteunt de instellingen om van elkaar te leren. De SustainaBul kan worden ingezet als meetlat en als benchmark. Via een netwerk van duurzaamheids-coördinatoren vindt ook uitwisseling van kennis, ervaringen en ideeën plaats.

De website [Duurzaam MBO](#) is bevat informatie over de SDG's en heeft een kennisbank met lesmateriaal. Duurzaam MBO wil duurzame ontwikkeling inbedden in de strategieën van de instellingen, in hun curricula en hun organisatie en bedrijfsvoering. De SDG's zijn ook terug te vinden in de practoraten, de onderzoeksplatforms van het mbo. Het practoraat 'Duurzaam Denken Duurzaam Doen' integreert de zeventien SDG's in het mbo-onderwijs. Daarnaast zijn er verschillende practoraten die zich richten op (clusters van) SDG's zoals het practoraat [Circulaire Agribusiness](#).

De MBO Raad is in oktober 2020 gestart als projectleider van een Europees project met Erasmus+ subsidies genaamd EXPECT (Exchanges of Practices in Education for Climate Targets). Het project vergelijkt in zes Europese landen (Finland, Spanje, Italië, Oostenrijk, Letland en Nederland) de aanpak van het Klimaatakkoord binnen het beroepsonderwijs.

## 2. Hoger beroepsonderwijs en praktijkgericht onderzoek

De SDG's zijn niet meer weg te denken uit het praktijkgericht onderwijs en onderzoek. De maatschappelijke rol die hogescholen hebben in relatie tot duurzame ontwikkeling, zoals ook opgenomen in de strategische agenda [Professionals voor Morgen](#), is groot. De doelen staan binnen de hogescholen, bij zowel onderwijs als onderzoek centraal. Vanuit verschillende onderwijsnetwerken worden er initiatieven ontplooid om de SDG's nog sterker te verankeren. Zo hebben elf hogescholen zich aangesloten bij de SDG-coalitie die gefaciliteerd wordt door de Vereniging Hogescholen (VH). Deze coalitie richt zich op het vergroten van SDG-impact in onderwijs, onderzoek en bedrijfsvoering. Dit doet zij in samenwerking met verschillende stakeholders op zowel nationaal als internationaal niveau. Het doel is om de impact op en doorwerking van de SDG's in onderzoek en onderwijs te vergroten. Daarmee onderschrijven de hogescholen ook de voorwaarden en ambities van SDG Nederland.

In 2020 hebben de hogescholen gewerkt aan SDG-competentie ontwikkeling in het onderwijs en hbo-onderzoek. Een aantal goede voorbeelden zijn het [SDG Certification Project](#) van de Hogeschool Arnhem Nijmegen, verschillende onderzoeken bij de lectoraten (zoals [Art & Sustainability](#) van de Hanze hogeschool) en verschillende SDG-innovatie *challenges* van [Windesheim](#), [Avans](#) en de [HU](#). Daarnaast zijn de *Centres of Expertise*, lectorenplatforms en werkplaatsen rondom dit thema sterk toegenomen. Inmiddels hebben negen hogescholen zich aangesloten bij de stagebank [SDGs on stage](#), wat wordt ondersteund door de VH. Doel is om de SDG's te integreren in de loopbaan van studenten.

Ook binnen het Europese netwerk voor hogescholen is bijgedragen aan zichtbaarheid van de SDG's. In februari van dit jaar werd een [convenant](#) ondertekend waarin zij verklaren zich aan de SDG's te verbinden. De negen lidorganisaties spreken hierin af om hun positie in Europa te gebruiken om de rol en zichtbaarheid van hogescholen in het behalen van de SDG's te versterken. Het convenant legt de basis voor een grotere inzet van Europees toegepast onderzoek en innovatie voor Agenda 2030.

Na een aantal succesvolle landelijke universitaire edities van de SDG-Challenge, zullen dit jaar ook hbo-studenten de kans krijgen om het verschil te maken middels deelname aan deze competitie. Tijdens de eerste landelijke editie van de [hbo SDG-Challenge](#) zullen interdisciplinaire teams vanuit tien verschillende hogescholen gaan samenwerken aan opdrachten van organisaties. De *Challenge* zal worden afgesloten op 17 juni. Ook was er in 2020 weer een

[SustainaBul](#), de ranking van Studenten voor Morgen voor duurzame ontwikkeling van het hoger onderwijs. Voor het eerst werd deze lijst aangevoerd door een hogeschool ([Hogeschool Van Hall Larenstein](#)).

## 3. Wetenschappelijk onderwijs en onderzoek

De Nederlandse universiteiten spannen zich in om met onderzoek bij te dragen aan het behalen van de SDG's. De VSNU (Vereniging van Nederlandse Universiteiten) maakt deze inspanningen zichtbaar via maandelijkse online magazines die zijn gewijd aan de Nederlandse bijdragen aan een van de doelen. Hiermee werd er voortgebouwd op het [SDG-dashboard](#). Op *SDG Action Day* en de vijfde verjaardag van de SDG's, presenteerde de VSNU een [online magazine](#) waarin de inzet van de universiteiten voor de SDG's over het afgelopen jaar kan worden teruggelezen.

Inmiddels hebben een aantal universiteiten ook inzichtelijk gemaakt hoe zij bijdragen aan het behalen van de SDG's en op welke van de doelen zij zich expliciet richten. Dat geldt bijvoorbeeld voor de [Universiteit Utrecht](#), de [WUR](#), de [TU Eindhoven](#) en de [TU Delft](#). Universiteiten hebben beleid opgesteld op om zowel via onderwijs en onderzoek als via hun bedrijfsvoering bij te dragen aan een duurzame wereld<sup>34</sup>. Die aandacht voor duurzaamheid heeft ook geleid tot diverse *rankings* waarmee de universiteiten zich profileren. Zo is er de [Green Metric World University Ranking](#) van 900 universiteiten wereldwijd, welke aangevoerd wordt door de WUR en waar ook de RuG en de Universiteit Leiden een plek in de top tien bezetten. Er bestaat ook een specifieke [ranking](#) waarin de bijdrage aan de SDG's centraal staat. Deze ranking begon met 500 universiteiten in 2019. Inmiddels doen er 1240 universiteiten mee aan de 2021 ranking. In 2019 deden er twee Nederlandse universiteiten mee (VU en UvA). In 2020 sloten ook Tilburg University en de RU zich daarbij aan. Van de vier Nederlandse universiteiten haalde alleen de VU Amsterdam de top 50.

Recent werd alweer voor de vierde keer de [SDG-Challenge](#) georganiseerd door Soapbox. Tijdens deze competitie adviseren studenten teams elk een publieke of private organisatie op het gebied van een prangend SDG-vraagstuk. Elk team werkt aan een innovatieve oplossing voor de ingebrachte uitdaging van de organisatie waaraan zij gekoppeld zijn. Op 19 maart j.l. werd het team van de RuG

<sup>34</sup> Zie [Universiteit Leiden](#), [Universiteit Utrecht](#), [Universiteit van Amsterdam](#), [Tilburg University](#), [Open Universiteit](#), [Vrije Universiteit](#), [Erasmus Universiteit](#), [Universiteit Twente](#), [Rijksuniversiteit Groningen](#), [Universiteit Maastricht](#) en [Radboud Universiteit](#)

met partner Vitens verkozen tot winnaar van de SDG University Challenge 2021. Het team van WUR en Hotelbedding werd tweede en de derde plek ging naar het team van TU Eindhoven en hun partners TwynstraGudde in samenwerking met ProRail. Nyenrode University won samen met partner Johnson & Johnson de publieksprijs.

De SDG's komen ook steeds meer tot uitdrukking in de activiteiten van de zogenaamde TO2 instellingen zoals zoals Deltares, MARIN, NLR, TNO, en stichting Wageningen Research (WR). In de [thema's](#) waarop de TO2 Federatie zich richt zijn dan ook veel van de SDG's te herkennen. TNO richt zich in haar onderzoek primair op zeven SDG's (3, 7, 8, 9, 11, 16, 17). Dit zijn de SDG's waar TNO verwacht de grootste maatschappelijke impact te kunnen realiseren. Deltares heeft een soortgelijke benadering. Ook zij richt zich op die SDG's waarbij de meerwaarde het hoogst geacht wordt, namelijk SDG's 6, 7, 9, 11, 13, 14.

NWO richt zich vooral in haar internationale activiteiten op de SDG's, bijvoorbeeld via een onderzoeksprogramma gericht op [SDG interacties en beleidsinterventies](#) in het kader van de Nederlandse Wetenschapsagenda, het [Tackling Global Challenges](#) programma en de bilaterale onderzoekssamenwerkingen in het kader van het [Merian Fund](#). De onderzoeksprogramma's die in het kader van de Nationale Wetenschapsagenda en het Kennis en Innovatie Convenant zijn ontwikkeld dragen ook nationaal bij aan de kennisbasis van de SDG's. NWO zal deze bijdrage in kaart gaan brengen. Ook is er steeds meer aandacht voor de benutting van deze kennis. NWO ontwikkelt daarom een [systematiek](#) om onderzoeksconsortia te ondersteunen in het bereiken van maatschappelijke impact en daarmee aan het bereiken van de SDG's.

De Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen (KNAW) probeert de kennis van de Nederlandse wetenschap in te zetten voor de kennisontwikkeling rondom de SDG's. Vooral in Europa is de KNAW proactief betrokken bij wetenschappelijke adviezen van bijvoorbeeld de European Academies Science Advisory Council (EASAC) en het Scientific Advice Mechanism (SAM) van de Europese Commissie. De KNAW organiseerde in 2020 diverse webinars die aansluiten bij verschillende SDG's zoals een reeks over het basisinkomen en verschillende webinars over Covid-19.

## DEEL G. JONGEREN

*Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van de Nationale Jeugdraad (NJR)*

Dit hoofdstuk gaat over de nationale voortgang op de SDG's in het afgelopen jaar vanuit het perspectief van Nederlandse jongeren. In de leeftijd 12 tot 30 jaar zijn er bijna 4 miljoen jongeren in Nederland, waarvan een groot deel formeel vertegenwoordigd is in de achterban van [NJR](#) via 39 lidorganisaties en meer dan 20 projecten. Deze jongeren zijn geconsulteerd via een online evenement en een enquête. Naast een terugblik bestaat dit hoofdstuk uit aanbevelingen voor het kabinet vanuit jongerenperspectief om vooruitgang op de SDG's te verbeteren. Hierin zijn eerdere aanbevelingen nog steeds relevant en dus wederom genoemd, en zoeken we steeds naar samenhang tussen de SDG's.

De coronageneratie mag géén verloren generatie worden. *Leave No One Behind* is niet voor niets het motto van de SDG's. Ook al hebben jongeren relatief weinig last van het virus zelf, zij ervaren wel grote gevolgen van de maatregelen in hun leven, voor hun kansen en welbevinden. Door te investeren in jongeren en hun toekomstperspectief kunnen we vooruitgang boeken op een groot deel van de SDG's. Opgelopen achterstanden en ongelijkheid zul je in een later stadium nooit zo effectief kunnen bestrijden als nu. De inzet van jonge mensen is bovendien hard nodig om vooruitgang op de SDG's te behalen. Jongeren willen dan ook onderdeel van de oplossingen zijn; wij willen bijdragen én meepraten. Premier Rutte deed in mei vorig jaar een oproep aan jongeren voor oplossingen voor de coronacrisis. Ruim 2500 jongeren leverden hun ideeën aan via de Jongeren Denktank Coronacrisis (JDC). Deze ideeën richten zich met name op wonen (SDG 11.1), werk (SDG 8), onderwijs (SDG 4) en klimaat (SDG 13). Mentale gezondheidsproblemen (SDG 3) en de ongelijkheid (SDG 10) die jongeren tegenkomen vormen hierin terugkomende uitdagingen. Dit is samengebracht in de rapportage [En nu... daden!](#)

### 1. Onderwijs voor burgers van de toekomst

Het Nederlandse onderwijssysteem (SDG 4) is een van de beste van de wereld, maar bereidt ons niet voldoende voor op de grote uitdagingen die ons te wachten staan. De snel veranderende arbeidsmarkt en ontwikkelingen op het wereldtoneel vragen om andere vaardigheden en een sterkere nadruk op burgerschap (SDG 4.7) en mediawijsheid (SDG 4.4). Ook thema's zoals seksuele vorming sluiten nog niet aan bij de behoeften van jongeren, terwijl dat juist een thema is waar jongeren nu op stil staan (SDG 3.7). Bovendien geven jongeren aan dat online onderwijs sterk

heeft ingeleverd op de kwaliteit van hun lessen en opleidingen, omdat ze persoonlijke begeleiding, discussie en praktijkervaring missen. Uit onderzoek van het Interstedelijk Studenten Overleg blijkt dat studievertraging met 7% is toegenomen. Dit is 10% onder hbo- en wo-studenten. Aanbevelingen richting het kabinet voor beter onderwijs en ontwikkeling:

- Pak het leenstelsel aan, voer de basisbeurs terug in, en compenseer de groep studenten die door het leenstelsel schulden hebben opgebouwd;
- Verlaag de prestatiedruk door (tijdelijk) af te stappen van de inzet op nominaal studeren;
- Neem geleerde lessen uit online onderwijs mee naar hybride vormen van onderwijs die de toegankelijkheid ten goede komen;
- Leg sterkere focus op sociaal-emotionele vaardigheden, persoonsvorming, burgerschap en mediawijsheid in onderwijs;
- Vergroot daarbij de ruimte voor ervaring buiten het klaslokaal, bijvoorbeeld door het opschalen van het SDG Traineeship of door de Maatschappelijke Diensttijd (MDT) te koppelen aan de SDG's;
- Zorg ervoor dat zelfontwikkeling en studeren toegankelijker wordt voor jongeren, ook nadat zij een opleiding hebben afgerond. Zet in op bij- en omscholing.;
- Moderniseer seksuele vorming in het onderwijs op basis van behoeften van jongeren, met seksuele en genderdiversiteit als uitgangspunt en aandacht voor 'het communiceren van wensen en grenzen'. Betrek jongeren bij de vormgeving hiervan;
- Investeer extra in het onderwijs, zodat docenten de ruimte krijgen voor opgelopen achterstand en de ontwikkeling van al hun leerlingen.

### 2. Knel tussen uitdagingen op wonen, werk en inkomen

Problemen op het vlak van wonen, werk en inkomen (SDG 8 en 11) die er al waren, zijn door corona uitvergroot. Jongeren werken vaker in flexibele banen en in de sectoren die nu het hardst worden geraakt; ook hebben ze minder WW opgebouwd. Net-afgestudeerden hebben nu meer moeite met het vinden van een baan. CNV Jongeren is met het Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB) in overleg over een aanpak jeugdwerkloosheid en de inzet van scholingsbudgetten. De studentenkamers waar veel jongeren wonen, worden steeds duurder en daarmee wordt het aantal betaalbare vierkante meters kleiner. Uit de [Check-je-kamer rapportage](#) van het LSVb blijkt dat maar liefst 8 op de 10 studenten teveel huur betalen (SDG 11.1). Aanbevelingen voor het kabinet op het gebied van wonen, werk en inkomen:

- Maak gebruik van eerder opgedane kennis over jeugdwerkloosheid en investeer in bij- en omscholing.
- Maak gebruik van de beschikbare capaciteit onder jongeren en creëer meer betaalde stages, werkplekken en traineeships gericht op groen en inclusief herstel en vernieuwing na de crisis.
- Verbeter de financiële zelfstandigheid van jongeren met een realistisch minimumloon en besteed meer aandacht aan de overgang van minderjarig naar volwassenen;
- Zorg voor meer zekerheid op de arbeidsmarkt voor jongeren, en verklein de kloof tussen vast en flex;
- Zorg voor voldoende betaalbare studenten- en starterswoningen, in steden, maar ook daarbuiten;
- Bouw aan een eerlijk, eenvoudig en evenwichtig pensioenstelsel waarbij ook de belangen van jonge en toekomstige generaties worden meegewogen.

### 3. Groeiende ongelijkheid tussen jongeren verscherpt door corona

Naast de ongelijke positie van jongeren ten opzichte van andere generaties, legt de coronacrisis pijnlijk de verschillen tussen jongeren bloot (SDG 10). Niet alle jongeren hebben voldoende ondersteuning of middelen om hun school of opleiding vanuit huis voort te zetten en aan hun ontwikkeling te blijven werken. Niet iedereen heeft het vangnet om financiële tegenvallers op te vangen. De lockdown maakt het lastiger om zelf je netwerk op te bouwen. Verschillende jongereninitiatieven kaarten ongelijkheidsproblematiek aan. De [#KiesMij](#)-campagne vanuit o.a. JOB en de MBO-raad brengt bijvoorbeeld stagediscriminatie onder de aandacht. De eerdergenoemde aanbevelingen voor de versteviging van de positie van jongeren helpen ook groepen jongeren die kwetsbaarder zijn. Onderstaande aanbevelingen voor het kabinet zijn specifiek voor het verminderen van ongelijkheid tussen verschillende groepen jongeren:

- Zorg voor kwalitatieve stages voor alle jongeren, en doe onderzoek naar structurele oplossingen om discriminatie te voorkomen bij sollicitaties, zoals bijvoorbeeld anoniem solliciteren;
- Maak extra curriculaire activiteiten toegankelijk voor een bredere groep door er financiële ondersteuning aan te koppelen.

### 4. De impact van corona op de (mentale) gezondheid van jongeren

Jongeren voelen zich eenzamer en hebben meer geldzorgen. Ook problemen met studie, werk of het vinden van een woning zorgen voor stress (SDG 3.4). Daarnaast signaleren we toename van het gebruik van verdoevende middelen

onder jongeren (Trimbos Instituut, SDG 3.5). In de aanpak van deze gezondheids crisis krijgt mentale gezondheid te weinig aandacht. Wél zien we hier meer aandacht voor in de media en onder jongeren zelf: mentale gezondheid is een beter besproken onderwerp geworden. Zo stimuleert CNV Jongeren organisaties om te werken aan werkgeluk onder jongeren in hun project [Druk of Geluk](#). Ook mondiale uitdagingen zoals klimaatverandering eisen veel van de mentale capaciteit van jongeren. Tijdens de [#HeelHollandHiked](#) campagne vroegen de VN Jongerenvertegenwoordigers Duurzame Ontwikkeling daar aandacht voor. De extra druk op de gezondheidszorg helpt niet bij het oplossen van wachttijden bijvoorbeeld in de jeugd-GGZ. LGBTIQ+ jongeren zijn extra kwetsbaar: trans jongeren in het bijzonder moeten ontzettend lang wachten voor ze uitzicht hebben op behandeling en krijgen niet genoeg ruimte om daar vervolgens zelf besluiten over te maken. Dit zijn onze aanbevelingen voor het kabinet voor de mentale gezondheid van jongeren tijdens en na de crisis:

- Verbeter mentaal welzijn van studenten en scholieren door middel van een laagdrempelig hulpaanbod, toegankelijke informatie over beschikbare voorzieningen en inzet op preventie en signalering.
- Zet in op het verkorten van de wachttijden binnen de jeugd-GGZ en laat jongeren meepraten over hun eigen behandeling.
- Zet in op het verkorten van de wachttijden voor transgender zorg, geef trans jongeren de regie over eigen gezondheidszorg (naar het *informed consent* principe) en betrek ze bij het vormgeven van beleid op deze zorg.

### 5. Groen herstel voor een schone en leefbare wereld

De coronacrisis drukt de aandacht voor andere mondiale uitdagingen naar de achtergrond. Klimaatverandering (SDG 13), vervuiling (SDG 3.9) en biodiversiteitsverlies (SDG 14 en 15) baren veel jongeren nog steeds grote zorgen, zo blijkt ook uit het [Continu Onderzoek Burgerperspectieven](#) van het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP). Ze vrezen dat de aanpak daarvan op zich laat wachten doordat de politieke aandacht uitgaat naar corona. Die jongeren laten van zich horen tijdens klimaatstakingen, afgelopen jaar met [#ClimateStrikeOnline](#), georganiseerd door jongerenbewegingen als *Fridays For Future*, of via het [klimaatmanifest](#) van zes politieke jongerenorganisaties (Jonge Democraten, Perspectief, Jonge Socialisten, Rood, Dwaars, Pink) en JongerenMilieuActief. Ook internationaal zoeken Nederlandse jongeren de samenwerking met anderen op dit thema op; met het [Youth Engagement Plan](#) voor betrokkenheid bij de *Nationally Determined Contributions* (NDCs) zoals afgesproken in het Parijsakkoord (SDG 13), of via World Youth for Climate Justice (WYCJ) waar ze werken aan de link

tussen klimaatverandering en mensenrechten.

Aanbevelingen voor het kabinet om een schone en leefbare wereld door te geven aan de volgende generatie:

- Toets de groeiagenda, het investeringsfonds en herstelbeleid tijdens en na de crisis aan de SDG's en bereken de klimaatimpact van beleidskeuzes door;
- Verzoek het internationaal gerechtshof om advies over de rechten van toekomstige generaties in het licht van klimaatverandering, via een resolutie bij de AVVN;
- Zet in op het zo snel mogelijk hervatten van internationale onderhandelingen over klimaat en biodiversiteit;
- Ondersteun burgers in het maken van duurzame keuzes en maak klimaatmaatregelen toegankelijk en rechtvaardig.

actiepunten voor ieder ministerie, inclusief een strategie om jongeren daarin te betrekken, en koppel die aan coronaherstelplannen.

- Organiseer en maak financiering vrij voor structurele en betekenisvolle jongerenparticipatie op lokaal, nationaal en internationaal niveau – en geef dit vorm met een inclusief proces;
- Verlaag de stemleeftijd naar 16 en integreer dit met maatschappijleer en burgerschapsonderwijs;
- Versterk de positie en onafhankelijkheid van jongerenorganisaties door middel van duurzame financiering en wetgeving;
- Geef jongerenorganisaties een plek aan de formatietafel;
- Gebruik taal die een groot deel van de samenleving aanspreekt, zodat maatschappelijke vraagstukken toegankelijker worden om over mee te denken.

## 6. Luister naar de stem van jongeren

Jongeren zijn nog altijd slecht vertegenwoordigd in beleidsvorming, waardoor onze belangen vaak niet goed worden meegenomen (SDG 16.7). Om gedragen en effectief beleid te maken heb je jongeren aan tafel nodig. Jongeren willen méér meebeslissen over Nederland dan bestuurders denken, zo blijkt uit [onderzoek](#) van I&O in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. De Jongeren Denktank Coronacrisis en hun advies 'En nu... daden!' zijn een belangrijke ontwikkeling, maar het is ook noodzaak dat er opvolging wordt gegeven aan de aanbevelingen die zij deden. Het ministerie van Buitenlandse Zaken heeft in 2020 een [jongerenadviescommissie](#) aangekondigd als onderdeel van de *Youth at Heart* strategie, waar nu in samenwerking met jongerenorganisaties een plan voor wordt uitgeschreven. Het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat is bezig met de oprichting van een jongerenmilieuraad en binnen het ministerie Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties zijn met de *Number 5 Foundation* effectieve vormen van co-creatie met jongeren onderzocht, nadat jongeren zelf geadviseerd hadden van een 'jongerenparlement' af te stappen. Aanbevelingen over samenwerking tussen jongeren en bestuurders zijn gepubliceerd in de rapportage '[Bondgenoten van de Democratie](#)'. Op lokaal niveau zien we veel initiatieven maar ook nog veel ruimte om winst te behalen, zo ook in Caribisch Nederland. Zo hebben Bonairiaanse jongeren van het *Bonaire Innovation Lab* een oproep gedaan aan de overheid om hen te ondersteunen in jongerenparticipatie op het eiland. Dit zijn onze aanbevelingen voor het kabinet om jongeren structureel en met betekenis mee te laten praten over besluiten die hen aangaan:

- Maak werk van de Generatietoets voor nieuwe wetgeving, en koppel die ook aan het Nationaal Groeifonds.
- Formuleer een nationale SDG strategie met concrete

## DEEL H. MENSENRECHTEN

*Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van het College voor de Rechten van de Mens*

In deze bijdrage gaat het College voor de Rechten van de Mens (het College) in op de rol van de mensenrechten in crisistijd. De coronacrisis raakt veel mensenrechten. Vervolgens zal met name worden ingegaan op de impact van de crisis op het werkende leven door specifiek aandacht te besteden aan waardig werk (SDG 8) en de impact van corona op de arbeidsmarkt. Daarbij ligt de nadruk op mensen in een kwetsbare situatie op de flexibele arbeidsmarkt en thuiswerk. De crisis heeft de bestaande ongelijkheid op de arbeidsmarkt vergroot. Hierbij worden naast de mensenrechten en SDG 8, ook SDG 5 (gendergelijkheid) en SDG 10 (verminderen ongelijkheid) geraakt.

Mensenrechten moeten leidend zijn bij het herstelbeleid, dit benadrukken de Verenigde Naties in het beleidsstuk [Covid-19 and Human Rights](#). Duurzame ontwikkeling mag daarbij echter niet vergeten worden: *‘The 2030 Agenda, underpinned by human rights, provide a comprehensive blueprint for sustainable recovery from the pandemic’*. Eerder concludeerde de [Adviesraad Internationale Vraagstukken](#) al dat de SDG’s en mensenrechten twee kanten van dezelfde medaille zijn; het beleid op beide thema’s moet dus op elkaar worden afgestemd. Het is daarom essentieel dat de mensenrechten in samenhang met de SDG’s centraal staan bij het herstelbeleid.

### 1. Mensenrechten in crisistijd

De maatregelen om het coronavirus tegen te gaan hebben grote gevolgen voor de mensenrechten. Scholen, horeca en gebedshuizen kunnen alleen open onder bepaalde voorwaarden of moeten helemaal dicht; rechtszaken werden afgelast of uitgesteld; mensen in een zorginstelling, wie ziekteverschijnselen heeft moet thuisblijven en er werd een avondklok ingesteld. Deze maatregelen hebben grote gevolgen voor vrijheidsrechten zoals het recht op bewegingsvrijheid of het recht om te demonstreren. De inperking van mensenrechten moet aan strikte voorwaarden voldoen. Zo moeten de maatregelen niet verder gaan dan nodig en moet er een stevige wettelijke basis voor zijn. In het [Coronadossier](#) geeft het College antwoorden op vragen over hoe het zit met de inperkingen van mensenrechten en corona.

Naast de hierboven genoemde vrijheidsrechten zijn er ook economische en sociale mensenrechten die aangetast worden tijdens de crisis. Voorbeelden hiervan zijn het recht op onderwijs, gezondheid of arbeid wat hieronder

uitgebreider zal worden beschreven. Economische en sociale rechten hangen nauw samen met de SDG’s. Het verwezenlijken van economische en sociale rechten vragen net als de SDG’s vaak om grote investeringen van de overheid om een waardige levensstandaard voor mensen te bereiken. Anders dan de SDG’s zijn deze rechten echter niet vrijblijvend, de overheid is verplicht om deze zo voortvarend en effectief mogelijk voor iedereen na te streven.

Hoewel stagnatie vanwege een economische recessie niet meteen tot de schending van economische en sociale rechten leidt, schort de crisis niet de verplichting van de overheid om de economische en sociale rechten te verwezenlijken op. Bovendien heeft het VN-Comité voor economische, sociale en culturele rechten (CESCR) onlangs in zijn [standpunt over corona](#) onderstreept dat landen tijdens de coronacrisis gerichte maatregelen dienen te nemen voor groepen in kwetsbare situaties (zoals mensen met een beperking, jongeren of arbeidsmigranten). Deze aanpak past bij het adagium van de SDG’s: *‘Leave No One Behind’*. Ook ten tijde van crisis zal er dus gestreefd dienen te worden naar de verwezenlijking van de mensenrechten en daarmee de SDG’s.

### 2. Waardig werk tijdens de coronacrisis

Tezamen met economische groei staat SDG 8 voor ‘waardig werk’ voor iedereen. Het begrip ‘waardig werk’ is ontwikkeld door de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) en bouwt op het mensenrecht op arbeid. Het recht op arbeid gaat veel verder dan enkel het recht op een vrije keuze van beroep. Het betekent ook dat ieder een recht heeft op veilig werk, om een vakbond te vormen, dat het werk wordt verricht onder eerlijke arbeidsvoorwaarden zonder discriminatie en met respect voor fundamentele rechten (artikel 6, 7 en 8 [Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten](#)). Het gaat bij het recht op arbeid dus eigenlijk om het recht op waardig werk en niet enkel arbeid. Dit concludeert ook het CESCR in zijn [algemene aanbeveling](#). Waardig werk, dat zowel vanuit de mensenrechten als SDG’s als standaard wordt gehanteerd, laat daarmee de samenhang tussen de mensenrechten en de SDG’s zien.

#### 2.1 Kwetsbaren in de flexibele schil

Het hebben van waardig werk is minder vanzelfsprekend geworden vanwege de coronacrisis. De werkloosheid zal volgens het [Centraal Planbureau](#) (CPB) in 2021 oplopen tot 5 procent en in 2022 zakken naar 4,5 procent. De werkloosheid is lager gebleven dan verwacht dankzij de steunpakketten van de overheid. Desondanks zijn er nog



steeds veel mensen die hun baan kwijt zijn of riskeren kwijt te raken; met name mensen met een flexibel dienstverband (ook wel flexibele schil genoemd) verloren hun werk. Hierdoor hebben veel jongeren, laagopgeleiden en mensen met een migratieachtergrond hun werk verloren tijdens de coronacrisis omdat zij bovengemiddeld vaak een flexibel dienstverband hebben, aldus het [Sociaal Cultureel Planbureau](#) (SCP). Als vorige crises enige indicatie vormen zullen deze groepen ook in de komende herstelperiode het grootste werkloosheidsrisico kennen.

Nederland kent bijzonder veel mensen met een flexibele arbeidsrelatie ten opzichte van andere welvarende (OESO-) landen. De [Commissie Regulering van Werk](#) waarschuwde vlak voor de coronacrisis al voor een samenleving van *insiders* en *outsiders*: van diegenen met beschermde banen, vast inkomen, een goede opleiding en gezondheid, en de *outsiders* met flexibele banen die dat niet hebben. Volgens het [Centraal Bureau voor de Statistiek](#) verliezen flexwerkers vaker hun baan, keren daarna vaker terug in de flexibele schil en zijn vaker langdurig werkloos. Meestal hebben flexwerkers minder spaargeld en minder WW-rechten opgebouwd waardoor ze kwetsbaarder zijn als ze hun baan verliezen. In tijden van crisis zijn flexwerkers dus extra kwetsbaar. Het College vraagt daarom aandacht voor het [advies](#) van het CPB om voor werknemers met korte WW-rechten een tijdelijke verlenging in te voeren tijdens de herstelperiode.

Naast flexibilisering raakt de coronacrisis groepen in een kwetsbare situatie op de arbeidsmarkt ook op andere manieren. Zo verscheen er een rapport van het Aanjaagteam bescherming arbeidsmigranten waarin de kwetsbare positie van arbeidsmigranten pijnlijk duidelijk werd. Er was een hoog aantal besmettingen onder arbeidsmigranten vanwege hun barre leef- en werkomstandigheden zoals slecht huisvesting, met meerdere onbekenden op kleine kamers slapen en het ontbreken van een sociaal vangnet. Ook de [jongeren Denktank Coronacrisis](#) van de Sociaal Economische Raad (SER) luidde de noodklok. Dit niet alleen omdat jongeren vaak een flexcontract hebben en nu hun werk verliezen, maar ook omdat zij meervoudig getroffen worden door hoge studieschulden, crisis op de huizenmarkt, gebrek aan stages en mentale gezondheidsproblemen vanwege de lockdown.

De overheid heeft extra stappen genomen om de instroom naar werk te faciliteren en werklozen te begeleiden. Het College is onder de indruk van de grote hoeveelheid aan financiële middelen die de overheid heeft ingezet om de crisis te lijf te gaan. Er is wel zorg of er voldoende oog is voor de kwetsbare situatie waar flexwerkers zich in bevinden. De cijfers geven de indruk dat de vrijblijvende [oproep](#) aan werkgevers om flexwerknemers in dienst te

houden onvoldoende was. Daarnaast zijn er ook zorgen van [vrouwenrechtenorganisaties](#) over de steunmaatregelen; er is geen rekening gehouden met verlies van inkomen bij zwangerschap tijdens de referentieperiode – waarvan niet afgeweken kan worden - op basis waarvan het inkomstenverlies en de hoogte van de subsidie wordt berekend.

Hoewel flexwerk niet meteen als onwaardige arbeid kan worden beschouwd, staan de doorgeschoten flexibilisering en het langdurige verblijf in de flexibele schil op gespannen voet met de standaard van waardig werk (SDG 8). Ook de slechte arbeidsomstandigheden van sommige groepen werd verder duidelijk tijdens de coronacrisis. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de omstandigheden waaronder pakketbezorgers hun werk moeten verrichten.

Het is positief om te zien dat de overheid de problemen [onderkent](#) van de tweedeling op Nederlandse arbeidsmarkt en dat de crisis deze heeft vergroot. Het komende kabinet moet hier nu werk van maken. De coronacrisis laat zien dat het van groot belang is om de mensenrechten samen met de SDGs hierbij te betrekken.

## 2.2 Thuiswerken en waardig werk

Een andere grote verandering die de coronapandemie heeft veroorzaakt is dat Nederland op grote schaal is gaan thuiswerken. Volgens [onderzoek](#) van het TNO werkte medio 2020 bijna de helft (45 procent) van alle werkenden thuis. Ook na de coronacrisis zal thuiswerken naar verwachting gebruikelijker worden. Het kabinet wil dan ook niet alleen tijdens, maar ook na de coronacrisis thuiswerken [stimuleren](#).

Het College wil voorop aandacht vragen voor de impact van thuiswerken (en meer algemeen de lockdown) op huiselijk geweld. Zo kunnen tekenen van geweld op de werkplek sneller bij slachtoffers herkend worden door collega's. De [Verenigde Naties](#) waarschuwden voor een schaduwpanndemie van geweld tegen vrouwen vanwege de lockdown maatregelen. In Nederland laat [onderzoek](#) zien dat tijdens de crisis er meer slachtoffers zijn van kindermishandeling. Daarnaast melden de veilig thuisorganisaties dat het aantal [ernstige meldingen](#) van huiselijk geweld zijn toegenomen. Ook zijn er indicaties dat online seksuele intimidatie vaker voorkomt. Hierbij wordt SDG 5 geraakt. Bij het stimuleren van thuiswerken mogen de risico's van huiselijk geweld niet uit het oog verloren worden. Een gender sensitieve benadering is hierbij essentieel.

De ILO kaart in een onlangs verschenen [rapport](#) over thuiswerken aan dat thuiswerk moet voldoen aan de standaard waardig werk. Een [beleidsnotitie](#) van het SCP

beschrijft welke voordelen en nadelen er aan thuiswerken zitten. Zo ervaren mensen meer autonomie en minder stress van het reizen. Daartegenover staat echter het vervagen van werk en privé, gebrek aan structuur en weinig contact met collega's. Het SCP verwacht dat de nadelen waarschijnlijk worden versterkt tijdens de coronapandemie, omdat thuiswerken tijdens corona langdurig is, vaak samen gaat of ging met het geven van thuisonderwijs en omdat er minder mogelijkheden zijn voor ontspanning. Uit het TNO-Onderzoek blijkt dat vooral mensen met zorgtaken en jongeren het zwaar hebben. Die laatste groep heeft minder vaak een rustige thuiswerkplek en heeft meer behoefte aan contact.

De ILO stelt dat overheden alert moeten zijn op de nadelige effecten van thuiswerken, zoals overwerken, verminderde trainingsmogelijkheden, en in het algemeen het probleem dat thuiswerkers soms onzichtbaar zijn. Hierdoor maken thuiswerkers gemiddeld minder carrière en is er minder toezicht op hun arbeidsomstandigheden. Er moet dus aandacht zijn voor verschillen die kunnen ontstaan tussen mensen die thuiswerken en die dit niet doen. Zo is het mogelijk dat groepen die meer willen thuiswerken, zoals mogelijk sommige mensen met een beperking of vrouwen, minder kans maken op promotie.

Daarnaast waarschuwt de ILO ook dat er vaak verschillen zijn tussen mannen en vrouwen bij thuiswerken. In het begin van coronacrisis leek even dat mannen een groter deel van de zorgtaak op zich gingen nemen vanwege het gedwongen thuiswerken. Inmiddels blijkt uit [onderzoek](#) dat het aandeel vaders dat voor de kinderen zorgt weer gedaald is naar de niveau van voor de coronacrisis. Moeders blijken sterker in te leveren op vrije tijd, meer werkdruk te ervaren en vaker dan vaders in de avonden en weekenden te moeten werken. Hierdoor kan de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen op de arbeidsmarkt - zoals ook beschreven in het hoofdstuk van het College in de vorige [SDG-rapportage](#) – vergroot worden.

Het kabinet heeft een advies aangevraagd over de toekomst van hybride werken en thuiswerken bij de SER. Bij de toekomst van het nieuwe thuiswerkbeleid wil het College ook graag aandacht vragen voor de fundamentele rechten en waardig werk. Onderzocht moet worden welke nadelige effecten het stimuleren van thuiswerk kan hebben op groepen in een kwetsbare situatie.

### 3. Stel mensenrechten en de SDG's samen centraal bij het herstelbeleid

Het College is onder de indruk van de inzet en financiële middelen om de impact van de economische crisis te verzachten. Desondanks heeft de coronacrisis op grote schaal de bestaande patronen van kwetsbaarheid, ongelijkheid en discriminatie laten zien. Hoewel verder blootgelegd door de coronacrisis, zijn dit geen nieuwe problemen; dit zijn precies de patronen en uitdagingen die we met de mensenrechten en SDG's willen aanpakken. De negatieve effecten die we nu zien zijn een gevolg van het niet volledig verwezenlijken van de SDG's en de mensenrechten. Het verwezenlijken van de mensenrechten en de SDG's kan ons als maatschappij weerbaarder maken voor toekomstige crisis. Mensenrechten moeten dus centraal staan in het beleid om de coronapandemie tegen te gaan.



